

Cultuurhistorische Visie Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Aanbevelingen voor beleid | Vastgesteld op 10 december 2010

STICHTING HET NATIONALE PARK
DE HOGE VELUWE

Cultuurhistorische Visie **Het Nationale Park** **De Hoge Veluwe**

Aanbevelingen voor beleid | Vastgesteld op 10 december 2010

stichting het nationale park
de Hoge veluwe

Voorwoord

Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe is 75 jaar geleden opgericht om de nalatenschap en het gedachtegoed van het echtpaar Kröller-Müller te behouden. De belangrijkste doelstellingen zijn het in zelfstandigheid bewaren en mogelijk versterken van de combinatie natuur, kunst en architectuur en bezoekers hiervan te laten genieten.

Vanuit respect voor de natuurwaarden en culturele waarden en de samenhang daartussen, werken alle bij het Park betrokkenen vanuit een constant streven naar het handhaven van een hoge kwaliteit in behoud en ontwikkeling.

Het Nationale Park De Hoge Veluwe is bijzonder door de vervlechting van de (oud-) Veluwe cultuurlandschappen met het gaaf bewaarde twintigste eeuwse landgoed waarin natuur, kunst en architectuur verenigd zijn. Bij de waardering van het Park staat de historische gelaagdheid centraal met daarin een belangrijke rol voor de periode Kröller-Müller. In combinatie met het Kröller-Müller Museum is het Park een aantrekkelijke bestemming voor toeristen. Park en Museum zijn weliswaar twee verschillende rechtspersonen, maar vormen een twee-eenheid en werken samen op gemeenschappelijke werkvelden. Deze samenwerking wordt gecontinueerd en waar mogelijk geïntensiveerd.

In het jaar dat de stichting haar 75-jarig bestaan viert, presenteer ik u met genoegen deze Cultuurhistorische Visie.

De Cultuurhistorische Visie is gebaseerd op een gebiedsgerichte benadering. Daardoor ontstaat een samenhangend beeld van de cultuurhistorische landschapsopbouw en de landschapsontwikkeling, inclusief de daarin aanwezige elementen. De Visie biedt een afwegingskader voor beleid en toekomstige ontwikkelingen ten aanzien van cultuurhistorie, kunst en architectuur.

Op basis van de Cultuurhistorische Visie ontwikkelt het Park een uitvoeringsprogramma. Vooruitlopend daarop is reeds gestart met een aantal in dit kader zeer belangrijke herstelprojecten.

De vanuit de historie aanwezige aandacht voor architectuur in het Park is als onderdeel van de Cultuurhistorische Visie verder uitgewerkt in een afzonderlijke architectuurvisie (zie bijlage). Immers bij toekomstige bouwplannen dient de architectuur in het Park samenhangend en van topkwaliteit te zijn.

Nadat in april 2007 een cultuurhistorische analyse werd gepresenteerd van alle cultuurhistorische waarden in het Park, is in de jaren daarna gewerkt aan de ontwikkeling en beschrijving van een cultuurhistorische visie teneinde verantwoord met al die waarden om te gaan. Juist in dit jubileumjaar past het de blik op de toekomst te werpen en een visie op verantwoord beheer van Het Nationale Park De Hoge Veluwe vast te leggen.

Ik dank iedereen die tot deze Visie heeft bijgedragen en wens u veel leesplezier toe.

S.E. baron Van Voorst tot Voorst
directeur

Hoenderloo, december 2010

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
H1 Inleiding	7
H2 Doel	11
H3 Uitgangspunten	13
H4 Analyse	17
4.1 Landschapsbiografie	17
4.2 Gelaagdheid en landschapstypen	34
H5 Waardering	39
5.1 Waarderingscriteria	39
5.2 Park als geheel	40
5.3 Gebiedsgerichte benadering	43
5.4 Afwegingskader	44
H6 Visie en Aanbevelingen	47
6.1 Park als geheel	47
6.2 Deelgebieden	51
6.2.1 Open landschappen	51
6.2.2 Besloten landschappen	53
H7 Slot	57
Bijlage Architectuurvisie	61
Colofon	75

HOOFDSTUK 1 | INLEIDING

Inleiding

Het Nationale Park De Hoge Veluwe, 5.400 hectare groot, is het grootste actief beheerde natuurgebied in particulier bezit in Nederland. Het is eigendom van de gelijknamige stichting die in 1935 is opgericht en werkt in de traditie van haar oprichters, het echtpaar Kröller-Müller, en naar het doel dat hen voor ogen stond: het scheppen en in stand houden van een Nederlands nationaal park en cultureel centrum op de Veluwe. De stichting heeft als doelen het in zelfstandigheid bewaren en mogelijk versterken van de combinatie natuur, kunst en architectuur in het Park en zoveel mogelijk bezoekers hiervan te laten genieten. De stichting werkt zonder winstoogmerk en voert een subsidieonafhankelijke exploitatie.

Uitgangspunt voor het beleid van het Park is een goede balans tussen ecologie en economie. Het Park houdt het erfgoed en het beste uit de oud-Veluwse landschappen, met de daarvoor kenmerkende (plant- en dier)soorten duurzaam in stand. Daarnaast blijft het Park zich ontwikkelen om bezoekers te trekken en zo financieel zelfstandig te blijven.

Het beleid krijgt vorm en inhoud op basis van drie pijlers:

1. Natuur (natuur en landschap);
2. Cultuurhistorie (cultuurhistorie, kunst en architectuur);
3. Bezoekers.

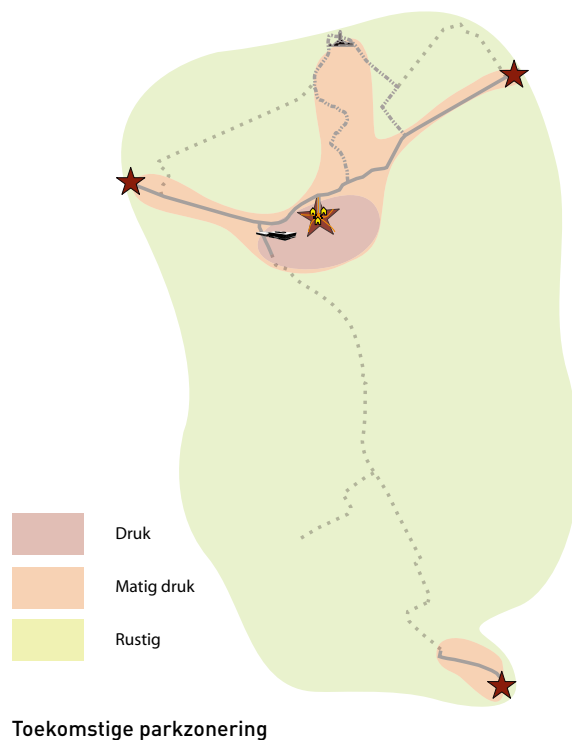
De Cultuurhistorische Visie werkt de tweede beleidspijler nader uit. De eerste en de derde pijler zijn al uitgewerkt in respectievelijk het Beleidsplan Natuur, Landschap, Infrastructuur en Gebouwen en in het Bezoekersmanagementplan. De afweging tussen de drie pijlers vindt buiten deze Visie plaats.

Het Park staat de komende jaren voor een omvangrijke vernieuwingsopgave. Het Totaalplan 2010-2020 'Investeren in ruimtelijke ontwikkeling en kwaliteit' schetst de ruimtelijke opgave voor het Park voor de komende tien jaar. Versterking van de daarin genoemde zonering staat centraal.

De cultuurhistorische waarden (landschappen en erfgoedobjecten) staan onder invloed van externe factoren: klimaat, milieuomstandigheden (bodem en water), natuurlijke processen en verval en slijtage, zoals betonrot en roest. Het is per geval verschillend of deze externe factoren een positieve of negatieve uitwerking hebben op de kwaliteit van het erfgoed. In het beheer van natuur en landschap anticipeert het Park hierop. Dit actieve beheer (maaïen, kappen, plaggen en dergelijke) vormt echter ook een risico voor het erfgoed, bijvoorbeeld wanneer archeologische waarden bloot komen te liggen of worden verstoord. Dit geldt ook voor natuurlijke processen (verstuïving, vraat, begroeiing op muren et cetera) en de druk van bezoekers (betreding, verontreiniging et cetera).

De cultuurhistorische waarden van Het Nationale Park De Hoge Veluwe zijn beschreven in de 'Cultuurhistorische Analyse, Het Nationale Park De Hoge Veluwe'. Dit rapport is in 2007 opgesteld door het Gelders Genootschap in samenwerking met het Park. De Cultuurhistorische Analyse vormt het fundament van deze Cultuurhistorische Visie.

Sporen van het 'Grote Museum'

Topografische kaart met de eigendommen van Het Nationale Park De Hoge Veluwe

HOOFDSTUK 2 | DOEL

HOOFDSTUK 2 Doel

De Cultuurhistorische Analyse die Het Nationale Park De Hoge Veluwe samen met het Gelders Genootschap in 2007 heeft uitgebracht, omvat met name een inventarisatie van de in het Park aanwezige cultuurhistorische waarden.

Nu is er behoefte aan:

- waardering van de cultuurhistorische landschappen, objecten, tijdlagen en thema's;
- formulering van een inhoudelijke en beleidsmatige visie op behoud, ontwikkeling en gebruik van landschap en erfgoed;
- ontwikkeling van concrete voornemens en aanbevelingen voor toekomstige beheermaatregelen en ruimtelijke ontwikkelingen;
- ontwikkeling van een toetsingskader cultuurhistorie.

De Cultuurhistorische Visie vormt samen met het Beleidsplan Natuur, Landschap, Infrastructuur en Gebouwen en het Bezoekersmanagementplan het toetsingskader voor het beleid van het Park in relatie tot toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen en beheeringrepen.

Cultuurhistorische Visie

Beleidsplan Natuur, Landschap, Infrastructuur en Gebouwen 2010 - 2015

Bezoekersmanagementplan 2010 - 2015

HOOFDSTUK 3 | UITGANGSPUNTEN

3 Uitgangspunten

Van een object- naar een gebiedsgerichte benadering

De Cultuurhistorische Analyse uit 2007 heeft een op het object gericht karakter. Voor het opstellen van een betrouwbare en slagvaardige Cultuurhistorische Visie voor het Park is een bredere benadering nodig, waarin object en gebied worden gecombineerd. Zo ontstaat een samenhangend beeld van de cultuurhistorische landschapsopbouw en de landschapsontwikkeling (inclusief de daarin aanwezige elementen).

Landschap en landschapsontwikkeling staan centraal

In het Park zijn talrijke cultuurhistorische sporen uit zeer diverse perioden van de geschiedenis bewaard gebleven, vaak zichtbaar in het landschap, soms onzichtbaar in de bodem. Om deze cultuurhistorische sporen goed te kunnen lezen en ze in de toekomst ook zorgvuldig te kunnen beheren, is het nodig om de geschiedenis van deze sporen te kennen en ze ook in een breder verband te plaatsen. Losse eigenschappen en kenmerken krijgen een plaats in een groter historisch en ruimtelijk geheel.

Integrale en dynamische benadering van landschap

Cultuurhistorie is een optelsom van archeologie, historische geografie en architectuurgeschiedenis. Deze komen samen in het landschap en hangen nauw samen met de natuur. Landschap is een product van tijd en omgeving en is dus dynamisch. Het verandert door de eeuwen heen en blijft zich ontwikkelen. Alle fasen van ontwikkeling (tijdslagen) laten hun sporen achter. In het ontsluiten daarvan schuilt een ontwerpogave.

Landschap bezit ook specifieke ecologische waarden. Vaak levert een mozaïek van landschappen ecologische meerwaarde. Het consistente beheer van het complex van halfnatuurlijke landschappen in het Park zorgt voor behoud van een hoge biodiversiteit. Uitgangspunt van het Park is dan ook een integrale en dynamische visie vanuit zowel cultuurhistorie als ecologie op de toekomst van het landschap en de beleving daarvan.

Goede balans tussen instandhouding en ontwikkeling

Het Park hanteert twee schijnbaar tegenstrijdige doelstellingen: een instandhoudingsdoelstelling (belangrijk erfgoed bewaren voor de toekomst) en een ontwikkelingsdoelstelling. In dit stuk wordt het idee van ontwikkelingsbeheer geïntroduceerd in relatie tot cultuurhistorie. Beheer in de zin van behoud van landschap en daarin aanwezig erfgoed is noodzakelijk om verlies van waarden tegen te gaan. Voor bepaalde waarden, bijvoorbeeld archeologische waarden, is de behoudsdoelstelling vanuit een brede verantwoordelijkheid voor de hand liggend. Voor veel andere waarden is behoud geen optie, zoals het levend landschap (bos, heide, zand) dat aan verandering onderhevig is. Om cultuurhistorische waarden in stand te houden is dus niet alleen conserverend maar ook ontwikkelingsgericht beheer nodig, gericht op het creëren van nieuwe kwaliteiten en waarden. Beide vragen om duidelijke keuzes: een heldere selectie van behoudenswaardige landschappen en erfgoedobjecten en een heldere selectie van te ontwikkelen waarden en kwaliteiten. Ook hierin schuilt een ontwerpogave.

Visie echtpaar Kröller-Müller: richtinggevend

De visie van het echtpaar Kröller-Müller is tot op heden niet geëxpliciteerd en vastgelegd. De keuzes die zij destijds gemaakt hebben zijn mede gevormd door de tijdgeest. Het Park zal hun visie, voor zover bekend of interpreteerbaar, richtinggevend, maar niet allesbepalend laten zijn voor toekomstige beleidskeuzes.

Samenhangende toekomstvisie van Park en Museum

Het Kröller-Müller Museum en het Park zijn belangrijke strategische partners. Beide zijn voortgekomen uit een gedeeld erfgoed. Bij de instandhouding hiervan kunnen Park en Museum terugvallen op elkaars expertise. Tussen het Park en het Museum bestaat een duidelijke taakverdeling. Het Museum is de hoeder van de kunst, het Park van het landschap. Uitgangspunt voor de Cultuurhistorische Visie van het Park is dat rekening gehouden wordt met de samenhang tussen Park en Museum, waarbij beide hun eigen beleid voeren. Het Museum denkt momenteel na over een uitbreiding. Ook het Park heeft vernieuwingsplannen. Een belangrijk punt van afstemming tussen Park en Museum is de op kwaliteit gerichte (architectuur)visie bij nieuw- en verbouwplannen. Gezamenlijk doel is bezoekers te binden door de beleving van het drieluik natuur, schone kunsten en erfgoed.

Naast de natuurbeleving en de beleving van de schone kunsten (kunst en architectuur) is ook erfgoedbeleving voor veel mensen een reden om het Park te bezoeken. Met dit drieluik kan het Park zich onderscheiden van andere nationale parken en natuurgebieden. Wandelaars en fietsers komen in het veld talrijke cultuurhistorische sporen tegen. Cultuurhistorische waarden vormen een belangrijk instrument voor erfgoedbeleving en erfgoededucatie. Daarmee is het mogelijk om bezoekers sterker aan het Park te binden.

HOOFDSTUK 4 | ANALYSE

HOOFDSTUK 4 Analyse

4.1 Landschapsbiografie

Dit hoofdstuk beschrijft de langetermijnontwikkeling van landschap en erfgoed van het Park in een zogenaamde landschapsbiografie: een samenhangend verhaal over de ontwikkeling van het landschap vanaf zijn ontstaan tot het heden.

Op basis van het tot dusver verrichte wetenschappelijk onderzoek naar de landschapsgeschiedenis zijn tijdslagen in het landschap van het Park te onderscheiden, die samen het overgrote deel van het natuurhistorisch en cultuurhistorisch erfgoed omvatten. De eerste twee tijdslagen zijn geologisch en archeologisch van aard en betreffen de com-

plexe geschiedenis van de geologische ondergrond en de vroege bewoningsgeschiedenis. In de jongere tijdslagen is de invloed van de mens op het landschap steeds duidelijker zichtbaar. Binnen de 20e eeuw worden drie opmerkelijke perioden onderscheiden. Deze worden hierna ieder afzonderlijk belicht.

Onderscheid in zeven tijdlagen:

Tijdschaal 1 - ijstijden (ca. 200.000 – ca. 10.000 jaar geleden)

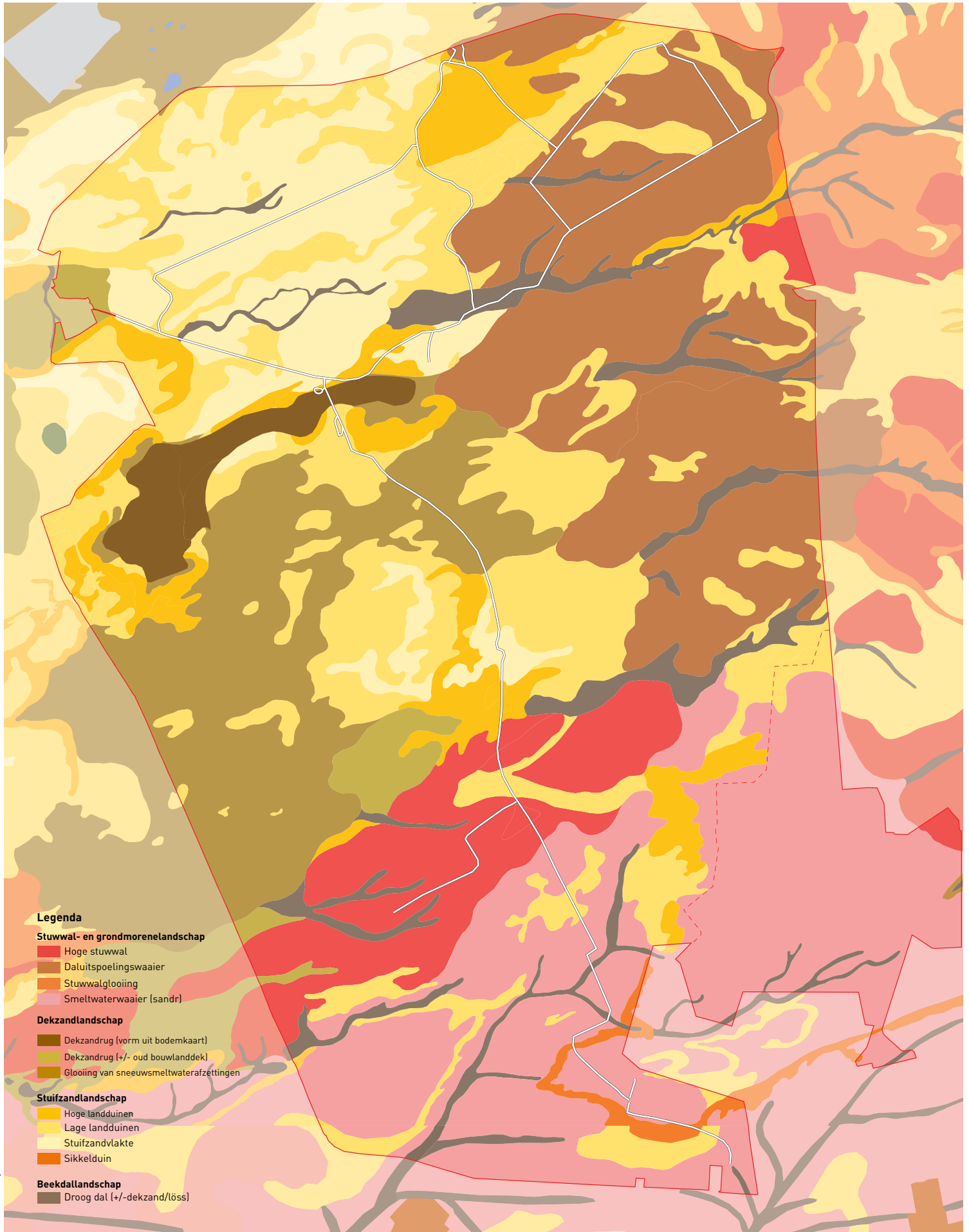
Het Park maakt in geologisch opzicht deel uit van het Veluwe-massief, een hooggelegen landschap van stuwwallen, smeltwaterwaaiers en dekzanden. De stuwwallen zijn ontstaan door landijs-tongen die zich van ca. 200.000 tot ca. 130.000 jaar geleden (Saale-ijstijd) vanuit Scandinavië een weg naar Midden-Nederland baanden. Voor het Park zijn twee stuwwallen van belang: de langgerekte, van noord naar zuid lopende stuwwal van de Oost-Veluwe, die direct ten oosten van het Park hoog oprijst en ter hoogte van Hoog Baarlo voor een klein deel in het Park zelf ligt, en de in het zuiden gelegen, veel kleinere en lagere stuwwal van Oud-Reemst. Deze loopt vanaf de landbouwenclave Oud-Reemst in noordoostelijke richting naar de Eikehoutbergen en de Deelense Start. De Kompagnieberg maakt deel uit van de stuwwal van Oud-Reemst. Door de kracht van het stromende smeltwater werden dalen met waaier-vormige spoelzandvlakten gevormd. De grootste spoelzandvlakte ligt ten zuiden van de stuwwal van Oud-Reemst. Het Oud-Reemsterveld en de Kemperberg zijn hier onderdeel van.

Tijdens de Weichsel-ijstijd (115.000-10.000 jaar geleden) was de grond vrijwel permanent bevroren waardoor regenwater en sneeuwsmeltwater niet in de ondergrond weg konden zakken. Het water stroomde over het oppervlak weg waardoor sneeuwsmeltwaterdalen ontstonden. Deze dalen lopen van oost naar west door de Westerflinter en over het Deelense Veld. Aan de noordzijde van de stuwwal van Oud-Reemst liggen in de omgeving van het Bosje van Staf nog twee dalen. In het koudste deel van deze ijstijd voerden poolstormen grote hoeveelheden fijn zand aan en vormden langgerekte en hoge dekzandruggen. Mooie voorbeelden zijn het langgerekte sikkelduin van de Kemperberg en de eveneens zeer langgerekte dekzandrug die vanuit het Otterlose Bos richting de Pampel loopt.

Sporen uit de ijstijden

1. De stuwwallen van de Oost-Veluwe (Hoog Baarlo) en Oud-Reemst;
2. Spoelzandvlakte van het Oud-Reemsterveld en de Kemperberg;
3. Sneeuwsmeltwaterdalen in de Westerflinter, het Deelense Veld en het Oud-Reemster Zand;
4. Het sikkelduin van de Kemperberg;
5. De dekzandrug van Het Otterlose Bos - De Pampel.

Legenda

Stuwwal- en grondmorenelandschap

- Hoge stuwwal
- Daluitspoelingswaaier
- Stuwwalglooiing
- Smeltwaterwaaier (sandr)

Dekzandlandschap

- Dekzandrug (vorm uit bodemkaart)
- Dekzandrug (+/- oud bouwlanddek)
- Glooiing van sneeuwsmelwaterafzettingen

Stuifzandlandschap

- Hoge landduinen
- Lage landduinen
- Stuifzandvlakte
- Sikkelduin

Beekdallandschap

- Droog dal (+/- dekzand/löss)

Tijdschaak 2 - pre- en protohistorie

(ca. 8000 v. Chr. – ca. 800 na Chr.)

Aan het einde van de laatste ijstijd raakte het gebied begroeid met een toendravegetatie, later ook met dennen en berken. Dit is een periode waarin het gebied heel spaarzaam is bewoond en een grotendeels natuurlijk karakter had. In het Park zijn weinig archeologische vindplaatsen bekend. De vondst van verschillende soorten vuurstenen werktuigen, in uitgestoven delen van het Pampelse en Otterlose Zand, maakt duidelijk dat dit gebied in het Neolithicum bezocht werd door jagers. Tussen ca. 8000 en ca. 3000 v. Chr. was De Hoge Veluwe bedekt met zwaar loofwoud, waarin eiken en linden domineerden. Een zestal archeologische vindplaatsen op en rond de stuwwal van Oud-Reemst wijst erop dat hier in de late prehistorie gedurende lange tijd bewoning moet hebben plaatsgevonden. Van de rest van het Park zijn nauwelijks vondsten bekend.

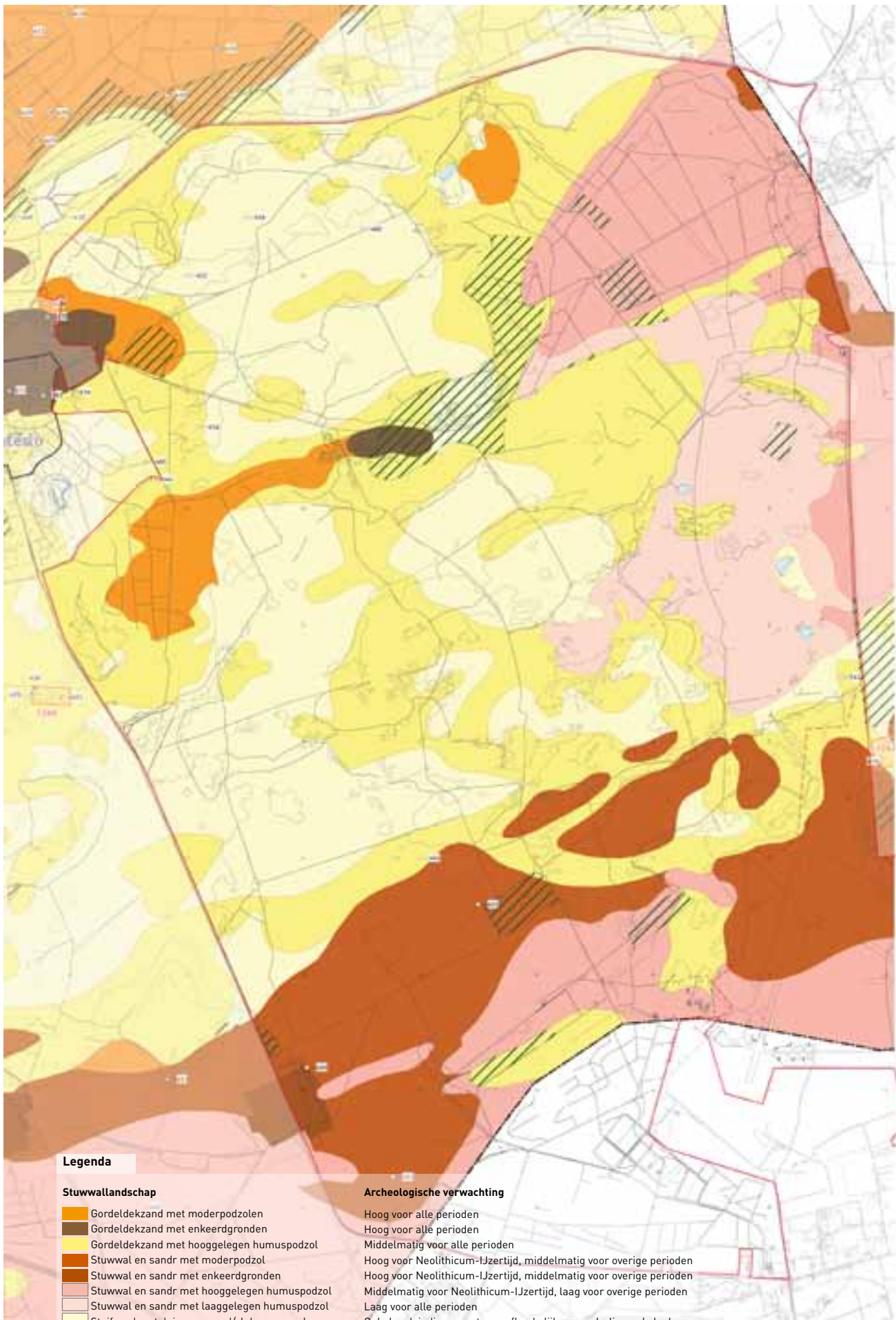

Sporen uit de pre- en protohistorie

1. Vuursteenvindplaatsen op het Otterlose en Pampelse Zand;
2. Archeologische vindplaatsen uit de late prehistorie op en rond de stuwwal van Oud-Reemst;
3. Nederzettingssporen en een akkercomplex uit de vroege en volle middeleeuwen op het Oud-Reemster Zand.

De opgraving in het Oud-Reemsterzand door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in 2010 (Foto's: RCE)

Legenda

Stuwvallandschap

- Gordeldekzand met moderpodzolen
- Gordeldekzand met enkeerdgronden
- Gordeldekzand met hooggelegen humuspodzol
- Stuwwal en sandr met moderpodzol
- Stuwwal en sandr met enkeerdgronden
- Stuwwal en sandr met hooggelegen humuspodzol
- Stuwwal en sandr met laaggelegen humuspodzol
- Stui/zand met duinvaaggrond/vlakvaaggrond
- Bodem diep omgezet
- Terrein van hoge archeologische waarde

Archeologische verwachting

- Hoog voor alle perioden
- Hoog voor alle perioden
- Middelmatig voor alle perioden
- Hoog voor Neolithicum-IJzertijd, middelmatig voor overige perioden
- Hoog voor Neolithicum-IJzertijd, middelmatig voor overige perioden
- Middelmatig voor Neolithicum-IJzertijd, laag voor overige perioden
- Laag voor alle perioden
- Onbekend, indien overstoven afhankelijk van onderliggende bodem
- Sterk verstoord
- Hoog (niet in het Park aanwezig)

Tijdschaak 3 - Middeleeuwen en vroegmoderne tijd

(ca. 800 – ca. 1850)

In de middeleeuwen maakte het gebied deel uit van drie Veluwe dorpslandschappen (marken), te weten die van Otterlo (noordwest), Deelen (zuid-oost) en Reemst (zuidwest). De dorpen lagen als kleine eilanden in een zee van heide, bos en stuifzand. Zolang die woeste gronden oneindig leken, waren grenzen nauwelijks vastgelegd, maar bij de bevolkingstoename aan het einde van de middeleeuwen werden grenzen nauwkeuriger bepaald en afgebakend. In het landschap markeren oude houtsingels en grenspalen nog op verschillende plekken de ligging van de oude markegrenzen. In 2009 zijn op de stuifzandheide van het Oud-Reemsterzand nederzettingssporen en een akkercomplex uit de vroege en volle middeleeuwen aangetroffen. In het Park liggen drie landbouwtontginningen uit de 16e en 17e eeuw: Oud-Reemst, De Pampel en wat nu bekend staat als het Everwijnserf. Rond de centrale boerderij(en) zijn omwalde bouwlandkampen aangelegd. Schapenteelt was de belangrijkste bron van bestaan. Elke enclave had meerdere schaapskooien. Vanaf deze kooien voerden schapendriften de kuddes naar de heide.

In de late middeleeuwen en vroege Nieuwe Tijd speelde de heide een cruciale rol in het landbouwbedrijf. Het vochtige heidelandschap van het Deelenseveld en het droge heidelandschap van het Oud-Reemsterveld zijn twee excellente voorbeelden van dit oude Veluwe landschapstype. Overexploitatie van dit landschap leidde tot ernstige erosie.

Grootschalige zandverstuivingen bedreigden in het verleden de nederzettingen, landbouwgronden en oude bossen in deze omgeving. Om de oude landbouwtontginningen tegen het stuivende zand, wild en vee te beschermen, werden om alle bouwlanden houtwallen aangelegd.

Er liepen eeuwenlang belangrijke regionale en internationale handelsroutes over de Veluwe. De boeren in de omliggende dorpen en uit de oude landbouwenclaves gebruikten daarnaast allerlei lokale wegen en paden om in de verschillende

delen van hun gebied te komen. In de bossen, stuifzanden en heidevelden zijn talrijke restanten van deze historische infrastructuur te vinden.

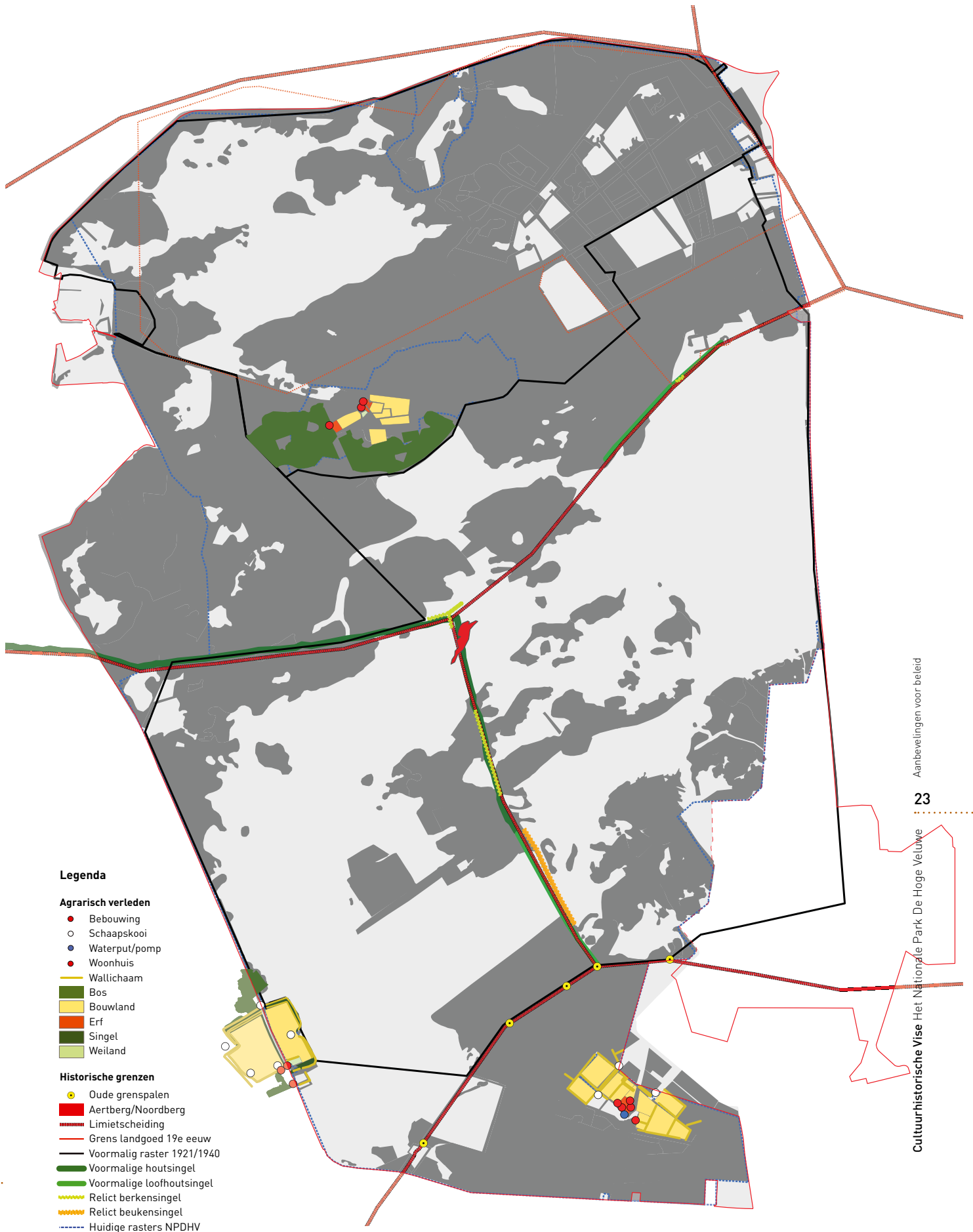

Grenspaal

Sporen van de middeleeuwen en vroegmoderne tijd

1. Relicten van oude gebiedsgrenzen (houtsingels, grenspalen etc.);
2. Oude landbouwenclaves van De Pampel, Oud-Reemst en wat nu bekend is als Everwijnserf met (voormalige) boerderijen, (voormalige) schaapskooien, waterputten en omwalde bouwlandkampen;
3. Open heidelandschappen van het Oud-Reemsterveld en het Deelense Veld met karrensporen, oude wegen, schapendriften, schapenwassen;
4. Stuifzanden en stuifzandheiden van het Otterlose Zand, het Pampelse Zand, het Oud-Reemsterzand, het Deelense Zand en De Pollen;
5. Historisch-ecologische bosrelicten met oude bosvegetaties;
6. Relicten van interregionale handelsroutes, hessenwegen, koningswegen, doodwegen, veedriften en karrenspoorbundels.

Sporen van het agrarisch verleden en historische grenzen in Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Legenda

Agrarisch verleden

- Bebouwing
- Schaapskooi
- Waterput/pomp
- Woonhuis
- Wallichaam
- Bos
- Bouwland
- Erf
- Singel
- Weiland

Historische grenzen

- Oude grenspalen
- Aertberg/Noordberg
- Limietscheiding
- Grens landgoed 19e eeuw
- Voormalig raster 1921/1940
- Voormalige houtsingel
- Voormalige loofhoutsingel
- Relict berkensingel
- Relict beukensingel
- Huidige rasters NPDHV

Tijdlaag 4 - landgoederen 19e en vroeg

20e eeuw (1846 – 1909)

Als gevolg van de sterke economische groei die Nederland in de 19e eeuw doormaakte ontstond een nieuwe klasse van rijken. De aloude schapenteelt raakte in die tijd door internationale economische veranderingen in verval, wat de markegenoten ertoe bracht om grote arealen heide te privatiseren en te verkopen. In het noordelijk deel ontstonden de landgoederen Hoenderloo, Hoog Baarlo en De Pampel. In het zuidelijk deel ontstond het landgoed De Kemperberg, waarop in 1903 een, inmiddels verdwenen, groot houten Scandinavisch landhuis werd gebouwd.

Op de landgoederen werden nieuwe boerderijen gebouwd. Rond de nieuwe erven werden akkers en weilanden ontgonnen die werden omgeven door singels van eikenhakhout. De landgoedeigenaren lieten nieuwe rechte wegen aanleggen of bestaande wegen rechte trekken. Langs deze wegen werden lanen aangeplant. De rest van het terrein werd in rechte blokken verkaveld en grotendeels met naald- en loofbos ingeplant. Bijzonder is de keuterontginning De Bunt. Negen gerechtigden verkavelden het gebied en verdeelden het in smalle ontginningsstroken met op de kopse kant een kleine boerderij. De plek is nog goed te zien door opvallende bomen (onder andere drie linden, een beuk en een kastanje).

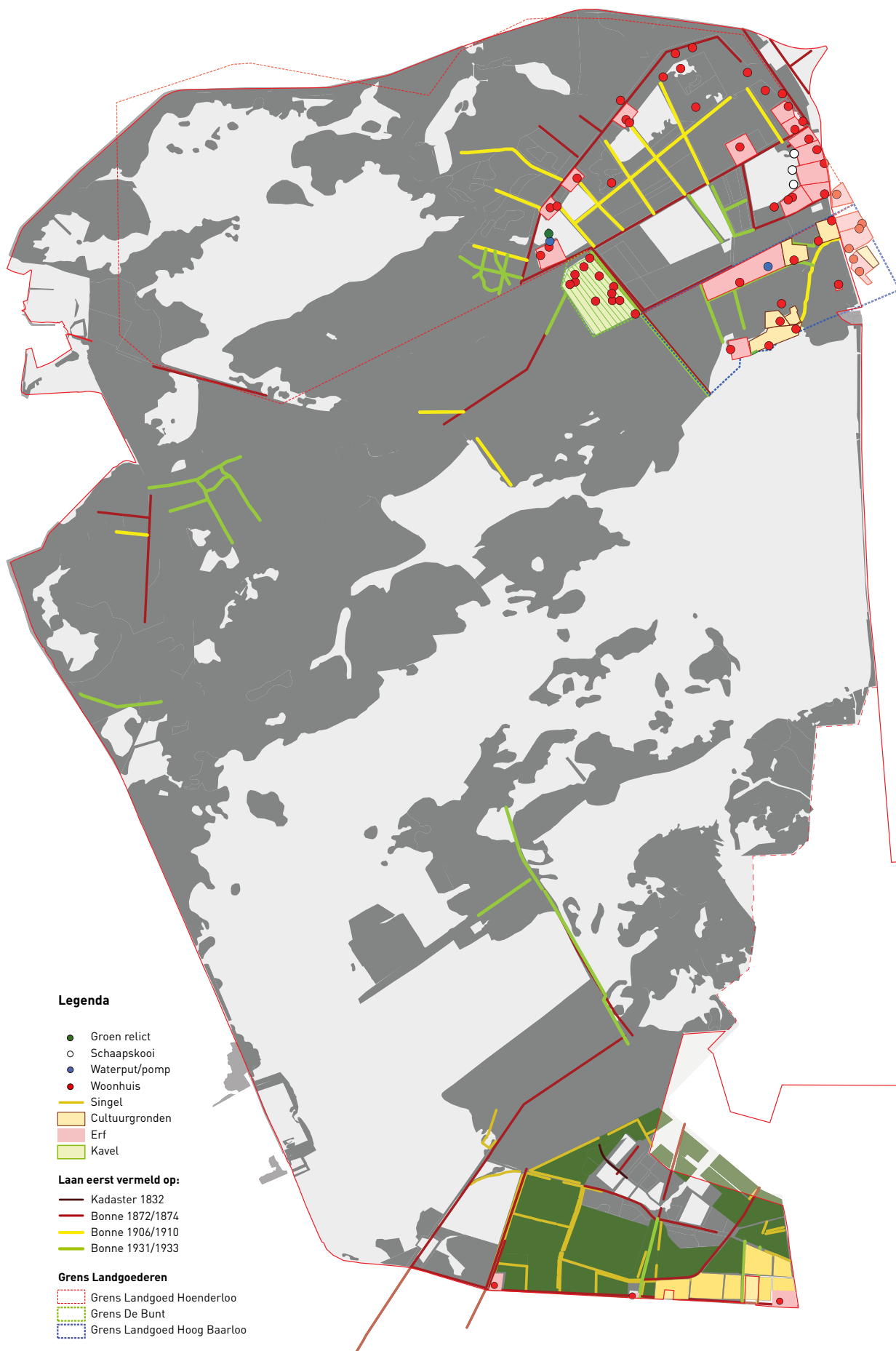
Oude plaggenhut

Sporen van 19e eeuwse en vroeg 20e eeuwse ontginning en landgoederen

1. Landgoed Hoenderloo met oude lanenstructuur, houtsingels, bouwlandontginningen, voormalige boerenerven en productiebossen;
2. Landgoed Hoog Baarlo met oude lanenstructuur, houtsingels, bouwlandontginningen, voormalige boerenerven en productiebossen;
3. Landgoed De Pampel met oude lanenstructuur, houtsingels, bouwlandontginningen, een voormalig boerenerf en productiebossen;
4. Landgoed De Kemperberg met Everwijnserf, koetshuis, Zwanenvijver, oude lanenstructuur, oude beuken en linden, houtsingels, bouwlandontginningen en productiebossen;
5. Keuterontginning De Bunt met voormalige keuterboerderijplaatsen, oude bomen en kavelgrenzen.

Houten landhuis Kemperberg

Legenda

- Groen relict
- Schaapskooi
- Waterput/pomp
- Woonhuis
- Singel
- Cultuurgronden
- Erf
- Kavel

Laan eerst vermeld op:

- Kadaster 1832
- Bonne 1872/1874
- Bonne 1906/1910
- Bonne 1931/1933

Grens Landgoederen

- Grens Landgoed Hoenderloo
- Grens De Bunt
- Grens Landgoed Hoog Baarlo

Tijdlaag 5 - De periode Kröller-Müller (1909 - 1935)

Anton Kröller en Helene Kröller-Müller bezaten een winstgevend industrieel bedrijf (Müller & Co), waardoor ze vermogend waren en in staat veel grond te kopen. De grootste landaankopen waren landgoed Hoenderloo (1909), Hoog Baarlo (1912), landgoed De Pampel (1913), keuterontginning De Bunt (1915), Oud Reemst en Deelen (1916) en landgoed De Kemperberg (1921).

Aan het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw bestond in de hogere kringen een groeiende belangstelling voor natuur en kunst. De aanvankelijke gedachte van een aaneengesloten privé jacht- en rijgebied op De Hoge Veluwe werd uitgebreid met een ander doel, namelijk één groot 'Gesamtkunstwerk' waarin natuur en cultuur verenigd konden worden. Het noordelijke deel werd bestemd als cultuurpark met ruimte voor gebouwen, parkbos en kunstwerken. Het centrale en zuidelijke deel, beter bekend als 'De Wildbaan', werd bestemd als natuurpark voor de jacht. Een klein deel bij Schaarsbergen werd uitgerasterd voor met name productiebos.

Mevrouw Kröller-Müller richtte haar aandacht op het cultuurpark, waarin zij door verschillende architecten en beeldend kunstenaars gebouwen en objecten liet realiseren:

Scheiding tussen Natuurpark en Cultuurpark in de Kröller-Müllerperiode

- **H.P. Berlage:** Jachthuis Sint Hubertus met tuinen, waterpartijen, brug en wegenplan, dienstgebouw, wachtruimte en toegangen;
- **H. van de Velde:** Windmolen Hubertusvijver, Groot Museum, Steijnbank en -park, Steenen tafel, graven echtpaar Kröller-Müller;
- **A.J. Kropholler:** Dienstwoningen en toegangen;
- **J. Mendes da Costa:** Generaal de Wet, Raadsman en Windroos (anoniem);
- **J.A. Rådecker:** Gewei, Hinde, De Koperen Kop (het kunstwerk).

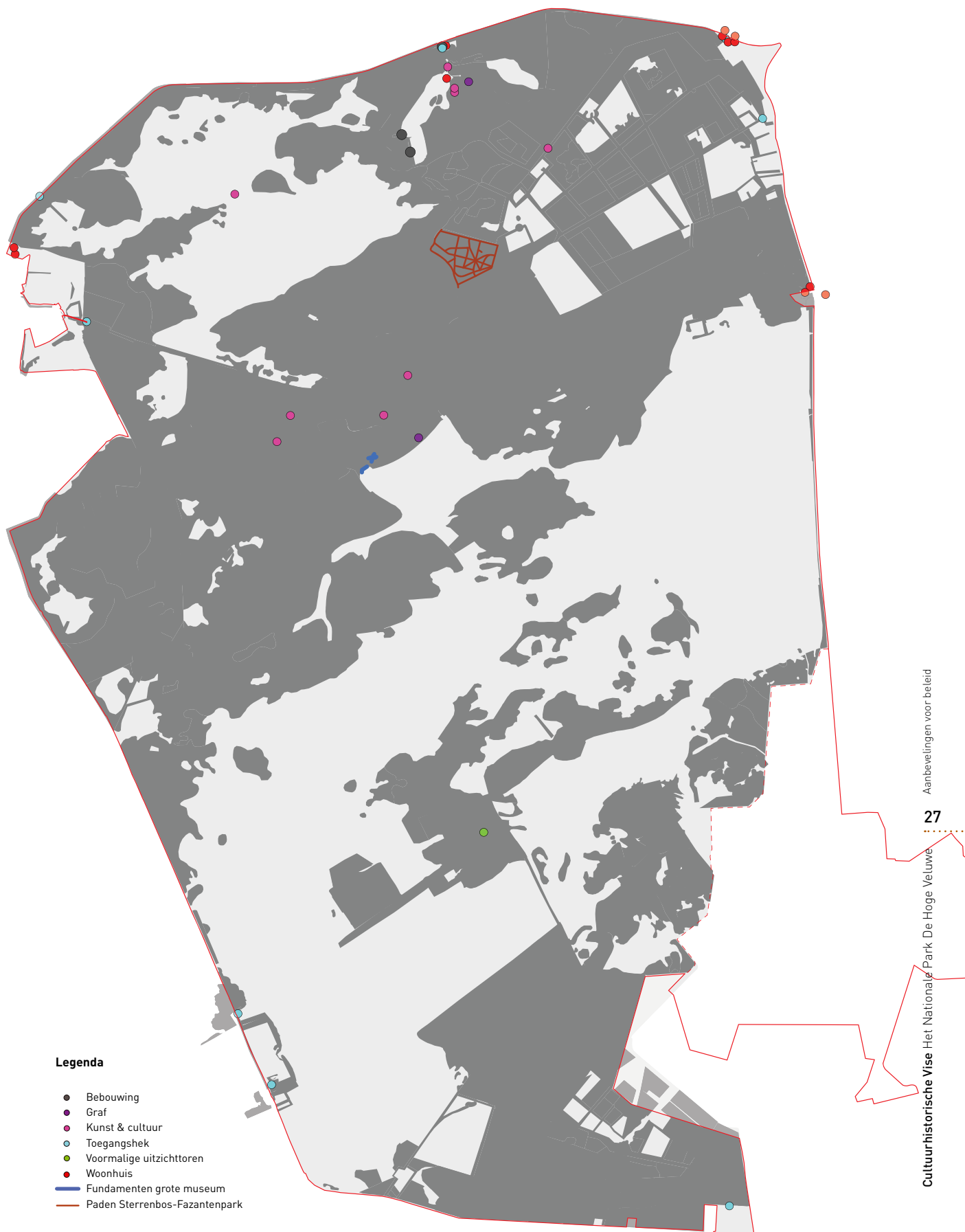
Daarnaast verzamelde zij kunst, onder meer schilderijen van Van Gogh, Picasso en Mondriaan. Voor het tentoonstellen van haar collectie liet zij een museum ontwerpen.

De heer Kröller nam het initiatief tot het uitzetten van edelherten, moeflons en zelfs kangoeroes. Nieuw bos werd aangelegd voor voedsel en beschutting voor het wild. De openbare weg tussen Hoenderloo en Otterlo door het Park werd aan de openbaarheid onttrokken. Ter compensatie werd, buiten de hekken van het Park, de weg tussen Otterlo en Hoenderloo, de huidige Apeldoornseweg, aangelegd.

Vanaf 1922 raakte het bedrijf Müller & Co, en daarmee het echtpaar, in financieel zwaar weer. De bouw van het museum werd kort na de start stilgelegd. Om de kunstcollectie en bezittingen veilig te stellen richtte het echtpaar in 1928 de Kröller-Müllerstichting op. Op 26 april 1935 kwam Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe tot stand. Het gehele landgoed (6500 ha.), de gebouwen en de inventaris van het Jachthuis werden overgedragen. In hetzelfde jaar schonk de Kröller-Müllerstichting de kunstcollectie aan de Staat. De voorwaarde was dat de Staat het museum alsnog zou realiseren.

Sporen uit de periode Kröller-Müller (1909 - 1935)

1. Jachthuis Sint Hubertus met parkaanleg en dienstgebouw;
2. Keermuren en entree Groot Museum op de zuidflank van de Franse Berg; idem de graven van het echtpaar Kröller-Müller;
3. Diverse beeldhouwwerken in het Park;
4. Kunstcollectie met schilderijen in het Museum;
5. Diverse woningen, gastenverblijven en toegangspoorten.

Legenda

- Bebouwing
- Graf
- Kunst & cultuur
- Toegangshek
- Voormalige uitzichttoren
- Woonhuis
- Fundamente grote museum
- Paden Sterrenbos-Fazantenpark

Aanbevelingen voor beleid

Tijdschaak 6 - Tweede Wereldoorlog (1940 - 1945)

In 1940 namen de Duitsers 1959 ha. van Het Nationale Park De Hoge Veluwe in beslag om een nieuw vliegveld aan te leggen: Fliegerhorst Deelen. Zij realiseerden startbanen, hangars, rolbanen, bunkers en allerlei andere bouwwerken, waaronder de bunker 'Diogenes'. In het landschap ligt nog het wallichaam van de spoorlijn van Wolfheze naar Deelen, het 'bommenlijntje'. In 1944 voerden de geallieerden diverse bombardementen uit. Op tal van plekken zijn nog kraters van bominslagen te vinden. In de bossen nabij het vliegveld liggen bunkers waarvan enkele nu door vleermuizen worden gebruikt. Na de oorlog neemt Defensie het vliegveld (voormalig grondgebied van het Park) in gebruik.

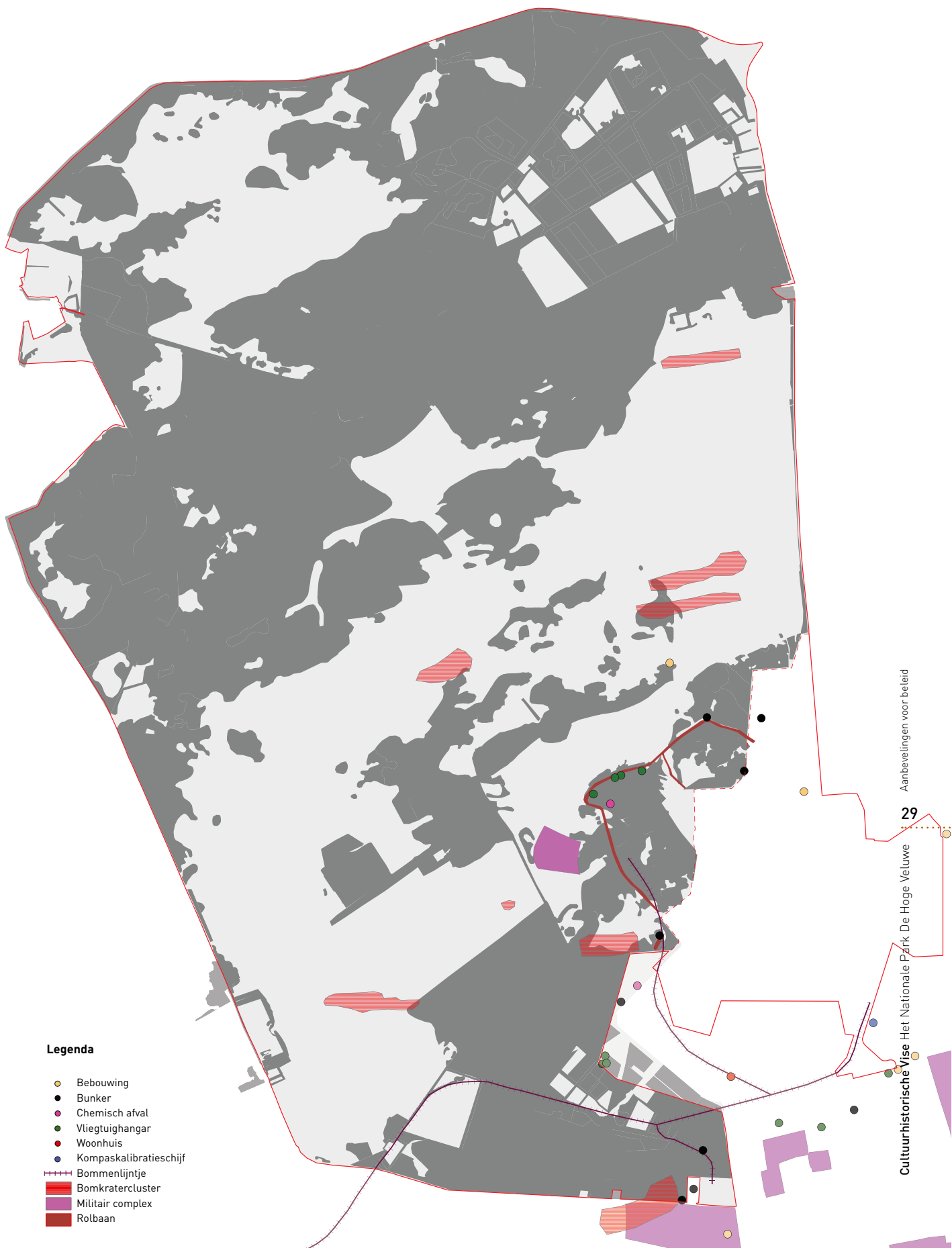
Sporen uit de Tweede Wereldoorlog (1940 - 1945)

1. Vliegveld Deelen (voormalige Fliegerhorst Deelen) met talrijke gebouwen en objecten;
2. Diverse bunkers (Diogenes, Koningsweg en Fliegerhorst Deelen);
3. Locatie voormalige rolbaan met vliegtuighangars;
4. Locatie voormalig Flak-luchtafweergeschut;
5. Tracé bommenlijntje met wallichaam;
6. Gebieden met concentratie van bomkraters.

Bommenlijntje (rechts) / Bunker (onder)

Tijdlaag 7 - Het Nationale Park De Hoge Veluwe

(1935 - heden)

In 1935 werd de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe opgericht. De stichting stelt zich ten doel het verwerven, beheren, instandhouden, documenteren en openstellen van een nationaal park met daarop gevestigde culturele instellingen en musea, in de eerste plaats door het verwerven en als zodanig bewaren en verzorgen van het landgoed "De Hooge Veluwe". Rond 1938 werd op basis van gewijzigde plannen en op een noordelijker plaats het tijdelijk Museum gebouwd.

Na de oorlog werden, net als in de rest van Nederland, het door de oorlog beschadigde bos, de wildstand en de gebouwen hersteld. De eerste nieuwe gebouwen verzezen: theehuis De Koperen Kop (1948) en de Valkeniershut (1953). Het tijdelijk Museum werd permanent en werd in 1953 en in 1977 uitgebreid. Het beeld 'Three upright motives' kreeg in 1965 zijn plaats op het terrein van het nooit afgebouwde Grote Museum. De beeldentuin groeide in fasen uit tot zijn huidige omvang. In de loop der jaren realiseerde het Park het Bezoekerscentrum (1972), het Centrumplein en de Landschappentuin (1973), het Museonder (1993) de portiersloges (1994), het nieuwe Bezoekerscentrum (1998) en de Fietsenherstelwerkplaats (2001).

Om vergrassing van de heide tegen te gaan werd in 1978 gestart met plaggen. Ook de stuifzanden hadden in de jaren '80 en '90 sterk te lijden onder de vergrassing en de verjonging van voornamelijk grove den. Om het tij te keren en de bijzondere biotoop te behouden werd in 2001 in het gebied 'De Pollen' de bovenlaag verwijderd en boomopslag gekapt, waardoor een nieuw stuifzandgebied werd gecreëerd.

Om het wild zichtbaar te houden voor het publiek werden er vanaf 1970 enkele wildobservatieposten aangelegd.

In deze tijdlaag vindt nog altijd ontwikkeling plaats. Het Park betreft landschaps- en bouwar-chitecten bij ruimtelijke aanpassingen in het Park waarin een ontwerpogave schuilt. Behoud van erfgoed en ontwikkeling van nieuwe waarden en kwaliteiten gaan veelal hand in hand. Zo vormt zich een eigentijdse laag in het Park.

Three upright motives

BEZOEKERSCENTRUM / MUS

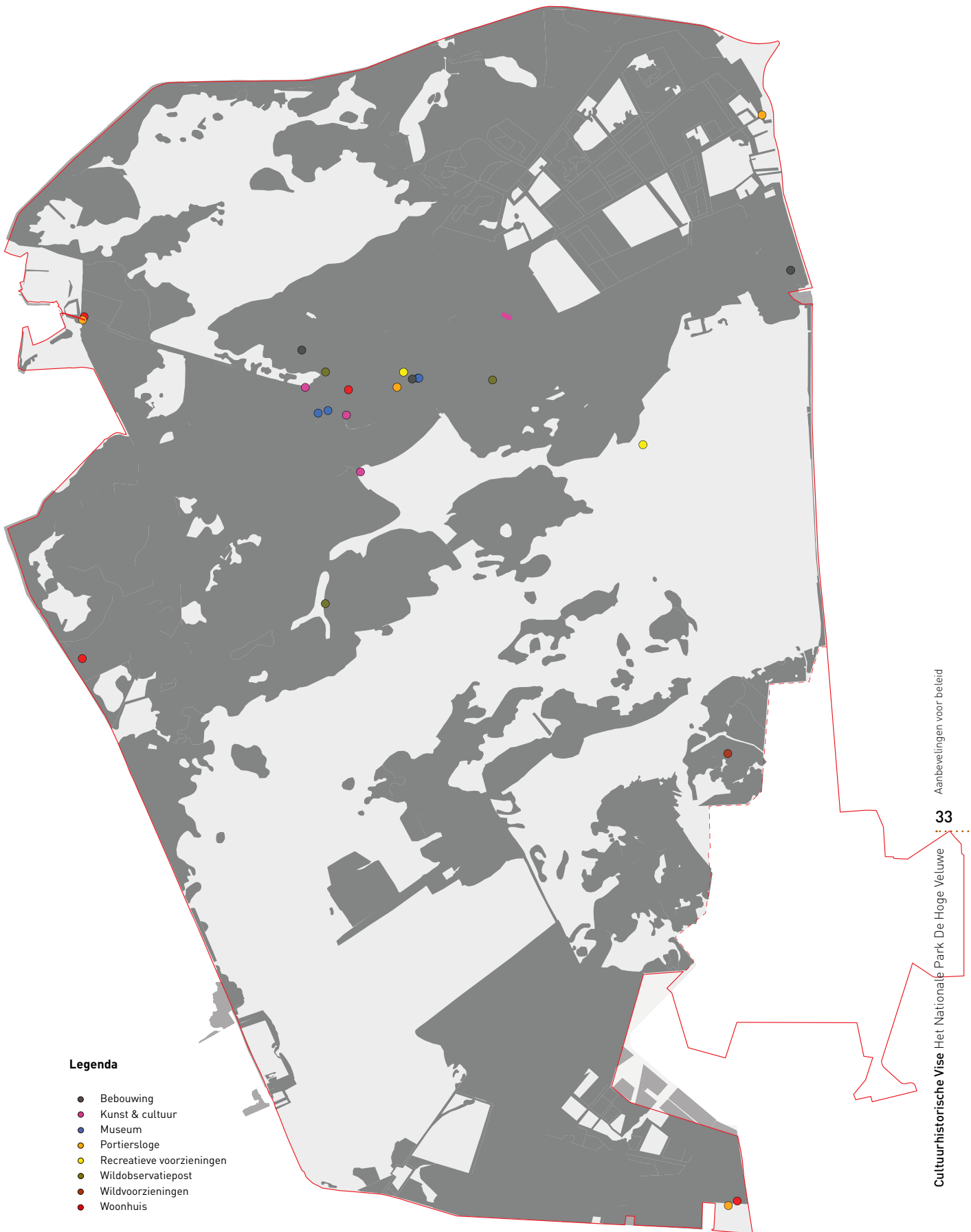
PARKWINKEL

Sporen uit de periode van Het Nationale Park De Hoge Veluwe (1935 - heden)

1. Kröller-Müller Museum met beeldentuin;
2. Centrumplein met restaurant De Koperen Kop, Landschappentuin, Bezoekerscentrum met Museonder en Fietsenherstell-werkplaats;
3. Drie portiersloges;
4. Valkeniershut en diverse wildobservatie-posten;
5. Diverse sculpturen.

Historisch-ecologische sporen in Het Nationale Park De Hoge Veluwe

In elk van de hiervoor beschreven perioden zijn nieuwe elementen aan het landschap toegevoegd en oude uitgewist. Het huidige landschap is een optelsom van sporen van materiële en immateriële overblijfselen uit geheel verschillende tijden.

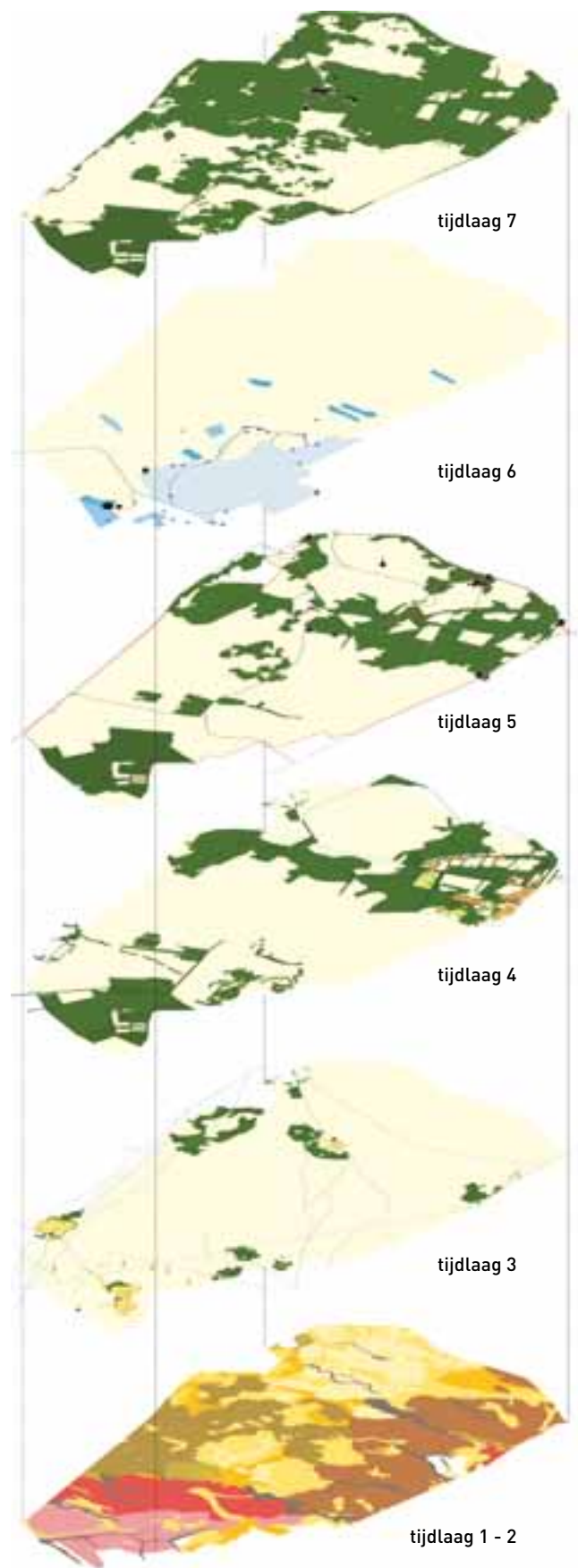
Deze zijn:

- Zichtbaar in het landschap, zoals oude wegen, houtwallen, grenspalen of gebouwen;
- Nauwelijks zichtbaar, zoals archeologische vindplaatsen, stuifmeelresten, funderingen en akkerbodems;
- Onzichtbaar, zoals oude veldnamen, sagen en legenden, bijzondere verhalen of persoonlijke herinneringen verbonden aan een bepaalde plek.

4.2 Gelaagdheid en landschapstypen

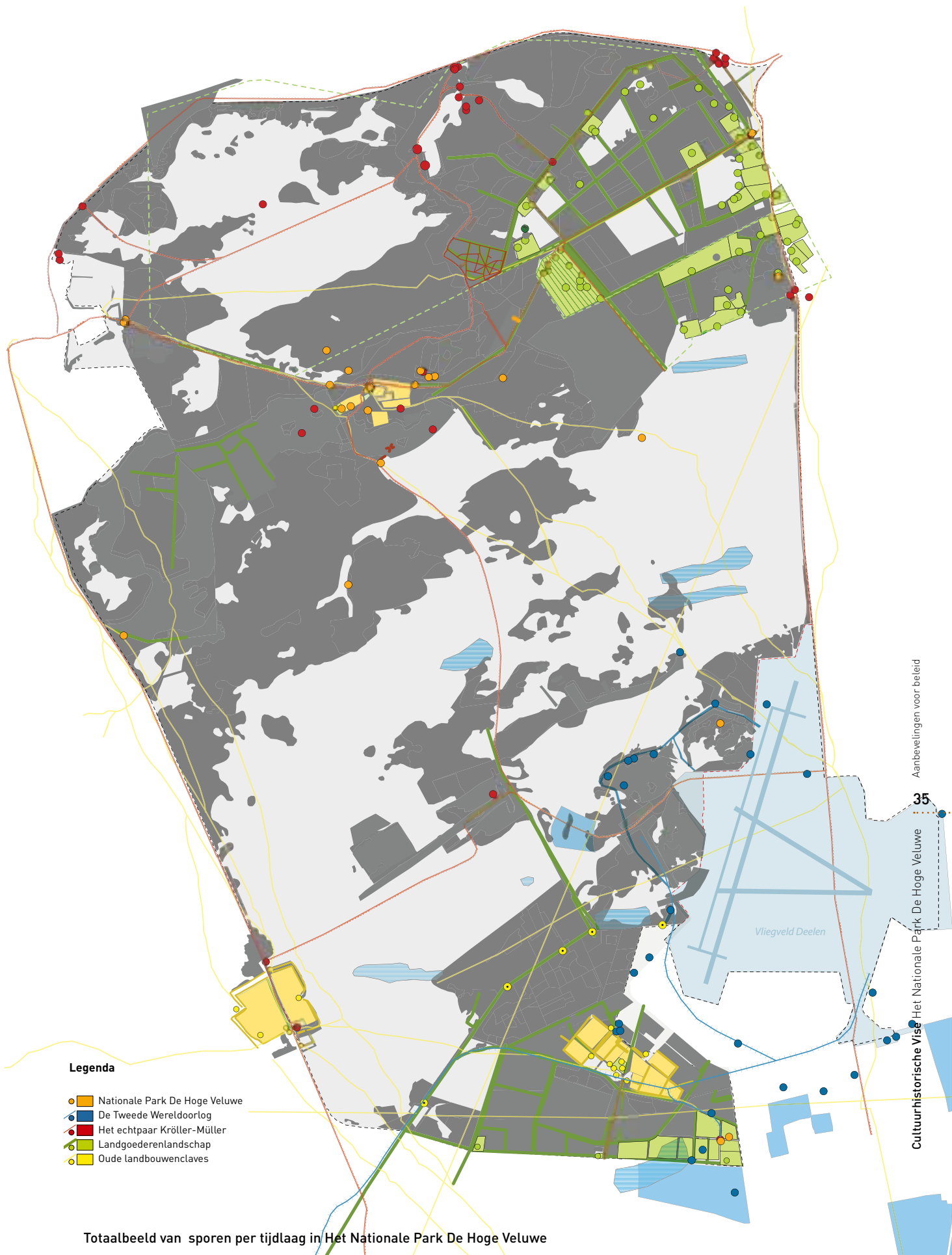
Cultuurhistorische gelaagdheid

De beschreven ontwikkelingen hebben het landschap gevormd tot wat het nu is: een in cultuurhistorisch opzicht sterk gelaagd landschap. Er zijn vrij grote verschillen in deze gelaagdheid. Soms wordt een bepaald gedeelte zeer sterk gedomineerd door één bepaalde tijdlaag, soms zijn er diverse tijdlagen over en door elkaar heen. Hiernaast is de cultuurhistorische gelaagdheid van het Park schematisch weergegeven. Bovenop de overal aanwezige basislaag (tijdlagen 1 en 2) zijn de oude Veluwse cultuurlandschappen ontstaan (laag 3). Daarop is in het noordoostelijke en zuidelijke deel van het Park in de periode 1846 - 1909 een landgoederenlaag ontstaan (laag 4), gevolgd door de ruimtelijke ontwikkelingen in de periode Kröller-Müller (1909 - 1935) (laag 5). In de periode 1940 - 1945 is in het zuidoosten de tijdlaag van de Tweede Wereldoorlog tussengevoegd (laag 6). Tussen 1935 en heden is tot slot de tijdlaag van het Nationale Park ontstaan, die vooral in het centrumgebied gestalte heeft gekregen (laag 7).

1 en 2 Het landschap van ijstijden en van de pre- en protohistorie (ca. 200.000 - ca. 10.000 jaar geleden: ca. 8000 - 2.000 v. Chr.) | **3** Het middeleeuwse en vroegmoderne Veluwse landschap (ca. 800 - ca. 1850 AD) | **4** Het landgoederen- en ontginningslandschap (1846 - 1909) | **5** Het landschap van het echtpaar Kröller-Müller (1909 - 1935) | **6** Het landschap van de Tweede Wereldoorlog (1940 - 1945) | **7** Het landschap van Het Nationale Park De Hoge Veluwe (1935 - heden)

Totaalkaart: sporen per tijdlaag

Totaalbeeld van sporen per tijdlaag in Het Nationale Park De Hoge Veluwe

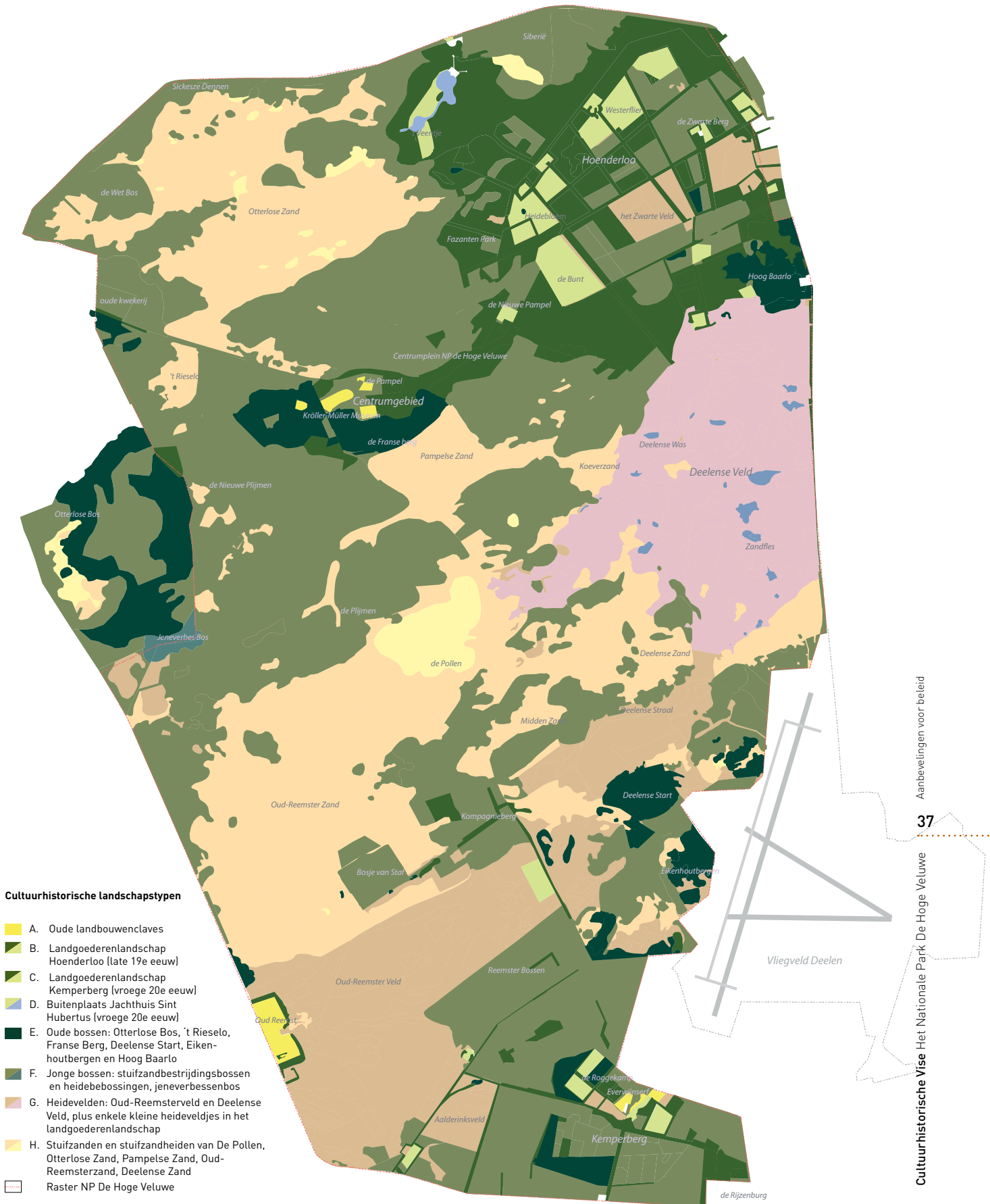
Cultuurhistorische landschapstypen

Op basis van historisch bepaalde ruimtelijke verschillen is het mogelijk om het Park in acht cultuurhistorische landschapstypen op te delen:

- A. Oude landbouwenclaves: Oud Reemst, De Pampel, Everwijnsersf (15e -17e eeuw);
- B. Landgoederenlandschap Hoenderloo (late 19e eeuw);
- C. Landgoederenlandschap Kemperberg (vroeg 20e eeuw);
- D. Jachthuis en park Sint Hubertus (vroeg 20e eeuw);
- E. Oude bossen: Otterlose Bos, 't Rieselo, Franse Berg, Deelense Start, Eikehoutbergen;
- F. Jonge bossen: stuifzandbestrijdingsbossen en heidebebossingen;
- G. Heidevelden: Oud-Reemsterveld en Deelense Veld;
- H. Stuifzanden en stuifzandheiden van De Pollen, Otterlose Zand, Pampelse Zand, Oud-Reemsterzand, Deelense Zand.

Het Landschappenpad, toegankelijk voor minder validen, kort na de opening in 2010

Cultuurhistorische landschapstypen

- A. Oude landbouwenclaves
- B. Landgoederenlandschap Hoenderloo (late 19e eeuw)
- C. Landgoederenlandschap Kemperberg (vroeg 20e eeuw)
- D. Buitenplaats Jachthuis Sint Hubertus (vroeg 20e eeuw)
- E. Oude bossen: Otterlose Bos, 't Rieselo, Franse Berg, Deelense Start, Eikenhoutbergen en Hoog Baarlo
- F. Jonge bossen: stuifzandbestrijdingsbossen en heidebossingen, jeneverbessenbos
- G. Heidevelden: Oud-Reemsterveld en Deelense Veld, plus enkele kleine heideveldjes in het landgoederenlandschap
- H. Stuifzanden en stuifzandheiden van De Pollen, Otterlose Zand, Pampelse Zand, Oud-Reemsterzand, Deelense Zand
- Raster NP De Hoge Veluwe

Aanbevelingen voor beleid

Cultuurhistorische landschappen binnen Het Nationale Park De Hoge Veluwe

HOOFDSTUK 5 | WAARDERING

5 Waardering

5.1 Waarderingscriteria

In de wereld van de erfgoedzorg wordt al geruime tijd nagedacht over de wijze waarop cultuurhistorisch erfgoed dient te worden gewaardeerd en geselecteerd. In de loop der jaren is voor objecten en landschappen een vijftal criteria ontwikkeld.

De vijf waarderingscriteria zijn:

- gaafheid: in goede staat bewaard gebleven;
- zeldzaamheid: komt alleen op deze plaats voor;
- kenmerkendheid: karakteristiek voor een bepaalde periode, regio of ontwikkeling;
- ensemblewaarde: onderdeel van een cultuurhistorische verzameling;
- belevingswaarde: kan door bezoekers worden waargenomen.

Deze criteria kunnen worden toegepast op individuele cultuurhistorische elementen, op ruimtelijke structuren en patronen en op cultuurhistorische terreinen of microregio's als geheel. De keuze van de beoordelingsgrenzen beïnvloedt het eindresultaat. In de praktijk van het Park is het lastig om letterlijk met deze criteria te werken. De criteria zijn moeilijk te operationaliseren door het ontbreken van een (inter)nationale catalogus voor waardering van cultuurhistorisch erfgoed. De waardering is daarnaast afhankelijk van persoonlijke interesse en voorkeur. Ten slotte speelt ook het doel waarvoor de waardering wordt gemaakt een belangrijke rol, met andere woorden, vanuit welk belang wordt er gewaardeerd? De cultuurhistorie kent een aantal wetenschappelijke vakgebieden: archeologie, architectuurhistorie, historische geografie en historische ecologie. Ieder van deze disciplines heeft zijn eigen afwegingskader en ze kunnen ook onderling moeilijk worden vergeleken.

Bewust van dit soort interpretatieproblemen heeft een collectief van cultuurhistorische deskundigen van het Gelders Genootschap op verzoek van de directie van het Park in 2007 een cultuurhistorische waardestelling van het erfgoed in het Nationale Park De Hoge Veluwe uitgevoerd, als vervolg op de uitgevoerde cultuurhistorische inventarisatie.

Deze waardestelling vormt het uitgangspunt bij de waardering. Maar waarden is ook kiezen: in deze Visie wordt zoveel mogelijk uitgegaan van de ruimtelijke structuur van het landschap en van de Statuten van Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Bij de waardering van het Park staat de historische gelaagdheid centraal met daarin een belangrijke rol voor de periode Kröller-Müller.

5.2 Park als geheel

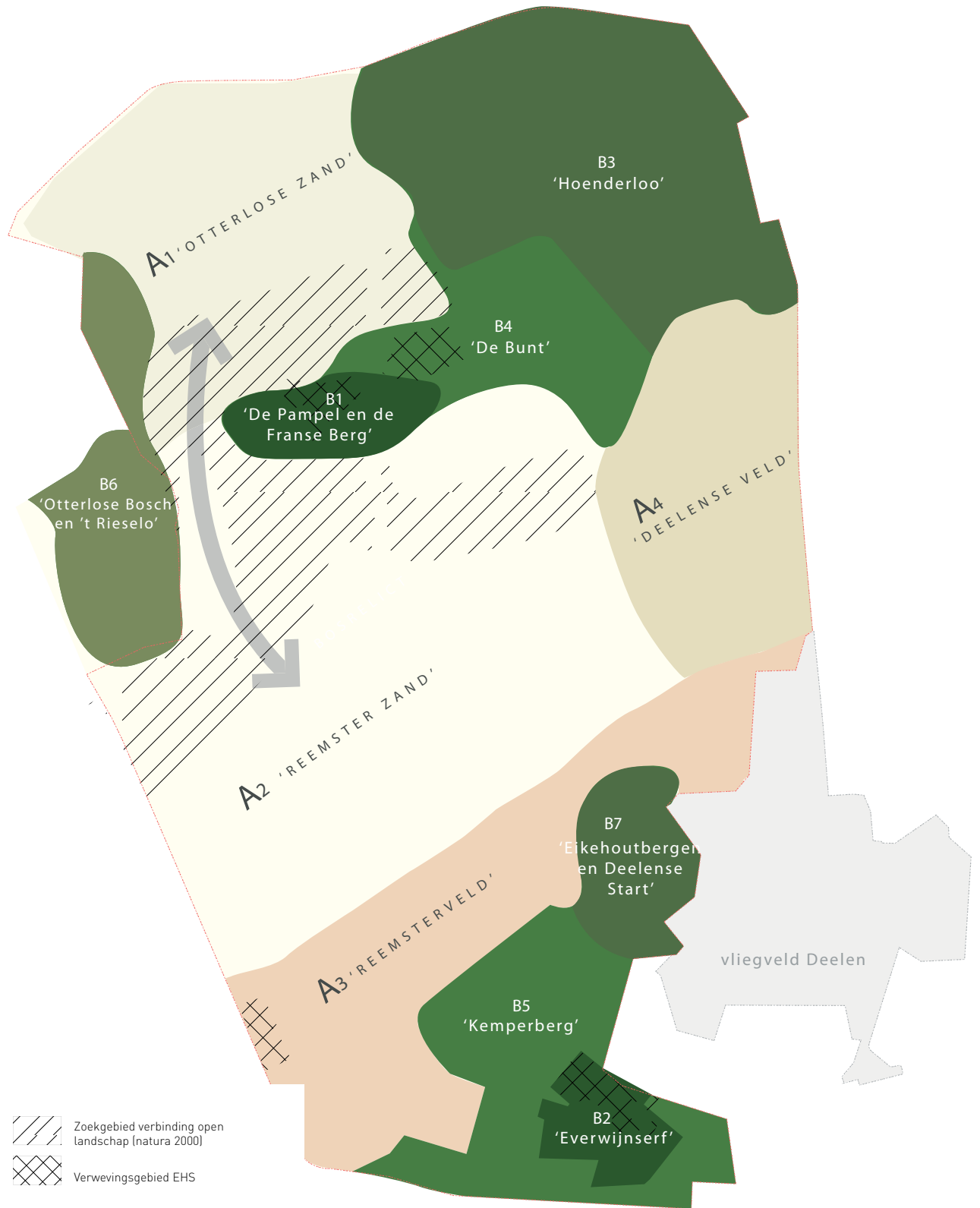
Het Park onderscheidt zich door zijn zeer grote cultuurhistorische waarde. Deze waarde is gebaseerd op de volgende argumenten:

- de compleetheid van een relatief gaaf en samenhangend beeld van (oud-) Veluwse cultuurlandschappen uit het begin van de 20e eeuw;
- de vervlechting van het algemene Veluwse verhaal met het unieke verhaal van het echtpaar Kröller-Müller, waardoor het Veluwse landschap van rond 1900 als het ware is 'bevroren' en vervolgens is verrijkt met een uitgestrekt 20e-eeuws landgoed waarin natuur, kunst en architectuur verenigd zijn;
- grote contrasten tussen enerzijds grote open landschappen en anderzijds besloten gebieden als landgoederen en bossen, maar ook de contrasten tussen natuur en cultuur zoals het monument van Generaal de Wet midden op het Otterlose Zand;

- locaties van objecten zijn heel zorgvuldig ingepast in het bestaande landschap, met als voorbeeld de ligging van het Grote Museum op de zuidflank van de Franse Berg;
- bouwwerken en sculpturen van grote waarde met erkenning als rijks- of gemeentelijk monument, ontworpen en gerealiseerd door internationaal erkende architecten en beeldend kunstenaars;
- het Kröller-Müller Museum met een kunstcollectie van wereldfaam;
- de rijke cultuurhistorische gelaagdheid vanaf de ijstijden, via de middeleeuwse agrarische landschappen, naar de vroegmoderne heidelandschappen tot aan het uiteindelijke landschap van het Park, is redelijk afleesbaar.

Verdeling in deelgebieden (planningseenheden)

- A (Voormalige) Open landschappen
- A1 Otterlose Zand
- A2 Reemster Zand
- A3 Reemsterveld
- A4 Deelense Veld

- B (Voormalige) Besloten landschappen
- B1 De Pampel en de Franse Berg
- B2 Everwijnsersf
- B3 Hoenderloo
- B4 De Bunt
- B5 Kemperberg
- B6 Otterlose Bosch en 't Rieselo
- B7 Eikehoutbergen en Deelense Start

5.3 Gebiedsgerichte benadering

De omvang en complexiteit van het Park leent zich het beste voor een gebiedsgerichte benadering. Door de landschappelijke ondergrond, de cultuurhistorische landschapstypen en de in het Park zichtbare tijdslagen te combineren, kunnen deelgebieden worden onderscheiden. De te onderscheiden deelgebieden worden gezien als planningseenheden voor de toekomstige ontwikkeling. Met de deelgebieden – die hierna gekarakteriseerd worden – is een instrument in handen om gericht vorm te geven aan het aspect cultuurhistorie en deze te versterken, inclusief de toevoeging van een eigentijdse laag (als apart zichtbare laag bovenop het palet aan historische tijdslagen).

Het echtpaar Kröller-Müller speelt een beeldbepalende rol in de geschiedenis van het Park. Hun landgoed bevatte een afwisselend landschap van enerzijds vrij besloten landgoederen in het noordoosten en zuiden, en anderzijds een zeer open

heide- en stuifzandlandschap in het centrale deel. Deze vroeg 20e-eeuwse tweedeling in besloten en open landschappen is grotendeels behouden gebleven en zowel in cultuurhistorisch opzicht als in ecologisch opzicht een goed uitgangspunt voor toekomstige ontwikkeling op Parkniveau.

De in de analyse besproken sporen uit de verschillende tijdslagen horen ofwel in het vroegere open landschap thuis, ofwel in het vroegere besloten landschap. Om die redenen vormt het uitgangspunt voor de gebiedsindeling in deze Cultuurhistorische Visie niet de huidige landschapsstructuur van het Park, maar de landschapsindeling uit de periode van het echtpaar Kröller-Müller. Daarbij bracht het echtpaar in het Park zelf een tweedeling aan door een wildkerend raster tussen een cultuur- en een natuurpark (de Wildbaan) aan te leggen. Binnen de Wildbaan heeft het thema jacht en wildbeheer een bijzondere cultuurhistorische waarde. De jacht als cultureel verschijnsel en landgebruikvorm is een kernwaarde.

Voerkelder

Op het tweede niveau zijn de (voormalige) open landschappen en de (voormalige) besloten landschappen op basis van hun aardkundige, cultuurlandschappelijke en historisch-ecologische kenmerken onderverdeeld in een aantal geografische deelgebieden. Zo ontstaan elf onderling onderscheidende en intern zo homogeen mogelijke deelgebieden. Los van de indeling van deelgebieden vormt het centrumgebied het recreatieve zwaartepunt van het Park. Het is aangeduid als 'Verweingsgebied' binnen de termen van de EHS. Dit betreft een (juridische) aanduiding die de mogelijkheden aangeeft voor ruimtelijke ontwikkeling binnen het Park en vanuit dat oogpunt ook relevant is voor te maken keuzes.

Naast deze geografische indeling op Park- en deelgebiedniveau zijn er cultuurhistorische objecten die niet of minder gebiedsgebonden zijn en gewaardeerd moeten worden op het niveau van het Park als geheel ten opzichte van zijn omgeving (de Veluwe). Zo kent het Park een uitgebreid stelsel van historische lijnen in het landschap (grensmarkeringen, wegen en paden) die de deelgebieden en de grenzen van het Park overschrijden. De waarde van deze lijnelementen moet in de regionale context beoordeeld worden.

Relict Koningsweg

5.4 Afwegingskader

Dit afwegingskader is een methode om prioriteiten te stellen en keuzes te maken als het er om gaat het belang van cultuurhistorische waarden onderling af te wegen of deze waarden af te wegen tegen andere (ruimtelijke) waarden of belangen. De afweging wordt gemaakt op basis van het antwoord op de onderstaande serie vragen.

- Draagt het initiatief (bij ontwikkeling) of object (bij behoud/herstel) in belangrijke mate bij aan de karakteristiek van het Park als geheel of van één van de deelgebieden?
- Is het kenmerkend voor de periode Kröller-Müller of voor een andere prioritaire tijdlaag van het betreffende deelgebied?
- Draagt het bij aan de versterking van het contrast tussen open en gesloten landschap of tussen natuur- en cultuurpark?
- Draagt het in belangrijke mate bij aan de enscenering of de beleving van de idylle?
- Maakt het deel uit van een ensemble?
- Is het zeldzaam binnen het deelgebied, het Park, op de Veluwe of in Nederland?
- Is het nog gaaf of te restaureren?
- Draagt het bij aan de erfgoedbeleving?
- Heeft het de status van monument?
- Is het functioneel of functioneel te maken?

Bovenstaande vragen staan niet op volgorde van belangrijkheid. Alle vragen zijn relevant. Hoe meer vragen met ja beantwoord kunnen worden, hoe hoger de cultuurhistorische waarde scoort en hoe positiever de keus om te behouden, restaureren, herstellen of ontwikkelen. De afweging vindt plaats op drie niveaus: het niveau van het Park als geheel, het niveau van de deelgebieden binnen het Park en in de regionale context. Als randvoorwaarde geldt dat het initiatief uitvoerbaar en betaalbaar is.

Het Nationale Park De Hoge Veluwe als idylle

"In plaats van 'nationaal park' noemde Maltus het graag het 'nationaal toneel'. De natuur werd er zo goed nagespeeld als in dit land maar mogelijk was. De hekken waren er geveerd, de paden geëffend en de wildstand werd er zo beheerd dat de bezoeker die een hert, ree, zwijn of moeflon wilde treffen daar net genoeg moeite voor had moeten doen om het gevoel te krijgen dat hij een prestatie had geleverd. Maar het was ook een plaats waar je kon vergeten, waar het decor van menselijke afwezigheid zo goed was opgebouwd, dat Maltus er rustig van werd. De Hoge Veluwe was niet ideaal, niet natuurlijk, maar vermoedelijk de enige vorm waarin de natuur zich in dit land kon handhaven." (bron: 'Maltus', Hans den Hartog Jager uit 2006)

HOOFDSTUK 6 | VISIE EN AANBEVELINGEN

Visie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt op basis van de waardering bepaald welke cultuurhistorische waarden de karakteristiek van het Park versterken. Op basis daarvan worden concrete aanbevelingen gedaan welke waarden behouden, versterkt, hersteld of ontwikkeld moeten worden én hoe deze gebruikt of benut kunnen worden voor erfgoedbeleving en erfgoededucatie.

6.1 Park als geheel

Kernwaarde	Visie	Aanbevelingen
<p>Gaaf bewaard 20e-eeuws landgoed.</p> 	<p>Centraal staat de periode Kröller-Müller als bepalend voor unieke combinatie van natuur, kunst en architectuur.</p>	<p>Het grondgebied met de combinatie natuur, kunst en architectuur bewaren en ontwikkelen in de traditie van het echtpaar.</p>
<p>Tweedeling cultuurpark – natuurpark (Wildbaan).</p> 	<p>Onderscheid tussen cultuurpark en natuurpark behouden door waar mogelijk karakteristiek van het deelgebied te versterken.</p> <p>Per deelgebied rekening houden met zowel contrast natuur-, cultuurpark als open-, gesloten landschappen.</p>	<p>natuurpark: Natuurbeheer richten op instandhouding van open landschap uit begin 20e eeuw met behoud van voldoende rustgebieden en dekking voor het wild onder andere ten behoeve van de wildzichtbaarheid. Vrijwaren van culturele, menselijke invloed.</p> <p>cultuurpark: Ruimte voor nieuwe culturele toevoegingen. (oud) Cultuurgebruik en beheermaatregelen mogen zichtbaar zijn.</p>

vervolg schema pag. 47

Kernwaarde	Visie	Aanbevelingen
<p>Contrast tussen voormalig open landschap en voormalig besloten landschap.</p> 	<p>Contrast tussen open en gesloten landschap accentueren. Verdere nivellering voorkomen.</p> <p>Voormalig open landschap in natuur- en cultuurpark weer met elkaar verbinden.</p> <p>Overgangszones tussen open en gesloten landschap van geval tot geval bekijken.</p>	<p>Karakter voormalig open landschap versterken en weer open maken, zonder alle bos en opstanden te verwijderen. Cultuurhistorisch oud bos binnen het open landschap selectief behouden, spontaan vliegdennenbos in areaal terugdringen.</p> <p>Karakter voormalig besloten landschap versterken door landgoedstructuren en andere rechtlijnige structuren te herstellen en accentueren en door open enclaves open en in gebruik te houden.</p> <p>Realiseren van een verbinding tussen het Otterlose Zand en de Wildbaan door het verwijderen van bos.</p> <p>Per zone uitwerken hoe overgangen van besloten naar open landschap vorm moeten krijgen (hard of met geleidelijke overgangszone van bos/beslotenheid naar hei/openheid).</p>
<p>Enscenering van het landschap en de gebouwen in hun natuurlijke omgeving. Bouwwerken op grens open-gesloten landschap.</p> 	<p>Beleving idylle centraal stellen. Nieuwe projecten vereisen een integrale multidisciplinaire aanpak. De oorspronkelijke vergezichten en zichtlijnen herstellen. Enscenering uit periode Kröller-Müller opnieuw beleefbaar maken.</p>	<p>Bij plaatsing van een nieuw gebouw of object bewust zoeken naar de relatie daarvan met de omgeving. Idylle van het ongestoorde landschap versterken, oude zichtlijnen herstellen en historische relatie tussen landschappen beter beleefbaar maken.</p>
<p>Groot aantal, min of meer bevroren, typisch oud-Veluwse landschappen.</p> 	<p>Beheer richten op behoud oud-Veluwse landschappen uit begin 20e eeuw.</p>	<p>Mozaïek van halfnatuurlijke landschappen vraagt om actief cyclisch beheer. Waardevolle lijnelementen wegen, grensmarkeringen, lanen (mits nog zichtbaar), als zodanig beheren.</p>
<p>Historisch-geografisch waardevol, rijke cultuurhistorische gelaagdheid.</p>	<p>Gebiedgerichte benadering om de ontwikkeling van het landschap zichtbaar te houden.</p>	<p>Per deelgebied kiezen voor behoud van bepaalde tijdlaag of juist de gelaagdheid zichtbaar maken. Toponiemenkaart ontwikkelen. Verhalen van en over het Park verzamelen voor erfgoedbeleving en educatie.</p>

vervolg schema pag. 48

Kernwaarde	Visie	Aanbevelingen
<p>Op parkniveau is het een archeologisch grotendeels leeg gebied, met uitzondering van stuwwal.</p> 	<p>Bij het beheer aandacht hebben voor de bescherming van archeologische waarden op stuwwal en in oude landbouw-enclaves.</p>	<p>Zoekgebieden voor archeologie nader prioriteren. In waardevolle gebieden bodemingrepen vermijden conform Verdrag van Malta. In publieksvoorlichting aandacht besteden aan archeologische waarden.</p>
<p>Historisch-ecologisch zeer waardevol met een hoge biodiversiteit en een rijkdom aan plant- en diersoorten.</p> 	<p>De continuïteit van het actieve beheer - deels via oude gebruiksvormen - behouden, zonder cultuurhistorische waarden te schaden.</p>	<p>Beschermen historisch-ecologische waardevolle beplantingen, boom- en struiksoorten. Voortzetten van actief beheer is voorwaarde voor duurzame instandhouding. Oude gebruiksvormen herstellen en beleefbaar maken (bijv. eikenhakhout).</p>
<p>Bouwhistorisch waardevol met gebouwen en sculpturen van gerenommeerde architecten en kunstenaars (diverse monumenten).</p> 	<p>Door middel van een architectuurvisie bieden van inspiratie voor op kwaliteit gerichte nieuwbouw. Behoud van waardevolle architectuur door restauratie met behoud van continuïteit en ontwikkeling. De kunst in het Park concentreren in het Kröller-Müller Museum met beeldentuin en in het Jachthuis Sint Hubertus.</p>	<p>Stellen van hoge kwaliteitseisen. Opdrachtgeverschap inhoud geven op basis van continuïteit en ambitieniveau onder andere door advisering door kwaliteitsteam van experts. Handhaven van afzonderlijke beeldtalen in architectuur met vergelijkbaar kwaliteitsniveau Park en Museum. Beschermen van de in het Park door het echtpaar Kröller-Müller geplaatste kunstobjecten (onderdeel van de collectie van het Museum). Uitwerken of en wanneer nieuwe kunst in het Park mogelijk is.</p>
<p>Museum gelegen in hart van het Park in de beschutting van de 'Franse Berg'.</p> 	<p>Samenwerking en afstemming tussen het Park en het Museum in ruimtelijk beleid en architectuurbeleid.</p>	<p>Handhaven afzonderlijke beeldtalen in architectuur met vergelijkbaar hoog kwaliteitsniveau. Eventuele uitbreiding van het Museum op afstand van 'Franse Berg', de 'Houtkampweg' en de enclave.</p>

vervolg schema pag. 49

Kernwaarde	Visie	Aanbevelingen
<p>Park-gebouwen zijn te onderscheiden in families, herkenbaar aan karakteristieke trekken.</p> 	<p>Binnen elke architectonische familie is restauratie en nieuwbouw mogelijk, maar altijd in aansluiting op de karakteristiek van die familie.</p>	<p>Nieuwbouw is altijd onopgesmukt en eigentijds. 'Uitgesproken en respectvol'. Het versterkt de karakteristiek van het Park en het betreffende deelgebied. Bijzondere aandacht voor Park-architectuur bij nieuwbouw Centrumplein. De entreegebouwen zijn het visitekaartje van het Park; de overige gebouwen zijn meer ingetogen.</p>
<p>Gebouwen zijn in harmonie met hun omgeving. Elk gebouw straalt uit wat het is.</p> 	<p>Harmonie van natuurbeleving met publieksvoorziening behouden. Totaalontwerp voor gebouw/object en de omgeving. Streven naar duurzaamheid zonder dat te willen tonen.</p>	<p>Parkgebouwen blijven qua hoogte onder de boomgrens. Elk gebouw moet duurzaam zijn in zowel constructie als dagelijks gebruik. Geen nieuwbouw of herbouw zonder rendabele bestemming en zicht op gezonde exploitatie. Eenheid in terreinmeubilair en bewegwijzering.</p>

6.2 Deelgebieden

6.2.1. Open landschappen

Het (voormalig) open landschap bestaat hoofdzakelijk uit heide- en stuifzandlandschappen. Binnen dit open landschap was en is wel lokaal bos aanwezig, maar dit bos is niet plaatsgebonden (wandeland bosprincipe). Cultuurhistorisch waardevol bos, zoals stralen, zijn wel plaatsgebonden. Het huidige landschapsbeeld is een resultaat van menselijk gebruik. De vroegere gebruiksgeschiedenis is kenmerkend en deels nog zichtbaar in het landschap. Kenmerkend hierbij zijn oude bewoningskernen, karrensporen, schaapsdrif-

ten, takkenrillen om verstuiving tegen te gaan, grensmarkeringen in de vorm van bomenrijen, hessen- en koningswegen. Het historisch landgebruik heeft geleid tot verstuiving en verarming van de bodem met bijbehorende natuurwaarden. De culturele en biodiversiteit van dit landschap is nog goed zichtbaar en beleefbaar. Het dichtlopen van het open landschap met bos, vergassen van de heide en dichtgroeien van stuifzand vormen een bedreiging voor de traditioneel kenmerkende openheid en de ecologische kwaliteit van de zeldzame open landschappen. Hieronder wordt ingegaan op de deelgebieden.

Karakteristiek	Visie	Aanbevelingen
<p>A1. Otterlose Zand Klassieke stuifzandheide Onderdeel van het cultuurpark.</p> 	<p>Open landschap open houden. Openheid wordt geaccentueerd door het monument van Generaal de Wet. Ruimte voor (tijdelijke) culturele toevoegingen.</p>	<p>Open landschap behouden en versterken. Ruimte voor tijdelijke culturele uitingen. Onderzoek doen naar mogelijkheid voor herstel van stuifzand en de nederzetting Otterlo. Contrast met beslotenheid sikkelduin (de Franse Berg) en Markebos versterken door open landschap meer open te maken.</p>
<p>A2. Reemster Zand Stuifzand en stuifzandheiden Grootschaligheid. Relatie droge heide.</p> 	<p>Alle successiestadia behouden, inclusief levend stuifzand. Relatie met droge heidelandschap visueel versterken.</p>	<p>De visuele relatie droge heide en stuifzandheidelandschap beter zichtbaar maken door verwijdering of omvorming van jonge beplantingen. Historische ZW-NO georiënteerde bospercelen behouden.</p>

Karakteristiek	Visie	Aanbevelingen
<p data-bbox="240 331 440 360">A3. Reemsterveld</p> <p data-bbox="240 371 544 483">Excellent voorbeeld vroeg modern (droog) heidelandschap.</p> 	<p data-bbox="619 331 970 483">Mooi voorbeeld van historische samenhang tussen agrarische ontginning Oud-Reemst en het gebruik van de heide.</p>	<p data-bbox="1070 331 1398 483">Samenhang agrarisch gebruik heide/stuifzand benutten voor erfgoedbeleving en erfgoededucatie.</p>
<p data-bbox="240 848 440 878">A4. Deelense Veld</p> <p data-bbox="240 889 555 958">Ecologisch zeer waardevolle vochtige heide met vennen.</p> 	<p data-bbox="619 848 1023 958">Verschillende successiestadia, door een dynamische beheerscyclus, beleefbaar houden</p>	<p data-bbox="1070 848 1374 918">Open landschap (mozaïek) behouden door.</p> <ul data-bbox="1070 929 1406 1160" style="list-style-type: none"> - herstel landschap Deelense Was; - herstel levend stuifzand Deelense Zand, dit kan waterkwaliteit vennen Deelense Veld verbeteren. <p data-bbox="1070 1171 1286 1240">Historisch gebruik onderzoeken.</p>

6.2.2 Besloten landschappen

Het (voormalig) besloten landschap kent meer tijdlagen over elkaar heen dan het open landschap en is kleinschaliger en meer gedifferentieerd. Hoofdlijnen van het gesloten landschap zijn: cultuurgebruik, veiligheid en geborgenheid. De menselijke invloed is overal zichtbaar door

het cultuurgebruik en de rechtlijnige structuren. Vanwege het voorkomen van meerdere tijdlagen is het landschap minder eenduidig en vraagt daarom heldere keuzes in beleid en beheer per deelgebied. Hieronder wordt ingegaan op de deelgebieden.

Karakteristiek	Visie	Aanbevelingen
<p>B1. 'De Pampel en de Franse Berg'</p> <p>Omsloten agrarische enclave met Museum. 3 krachtige lagen: landbouwontginning De Pampel, de periode Kröller-Müller en de periode van Het Nationale Park.</p> 	<p>Voortzetten van de traditie van het echtpaar in de manier van omgaan met contrasten in het landschap. Historisch-ecologisch waardevol bos 'Franse Berg' beschermen. Ontwikkeling van het Museum binnen perceel oude enclave.</p>	<p>Optimaal mogelijk recreatief 'inzetten', verhalen, tijdlagen en invalshoeken beleefbaar maken. Landbouw zichtbaar maken. Bij uitbreiding Museum de 'Franse Berg' ontzien en 'Houtkampweg' en enclave visueel niet raken. Uitzicht van binnen naar buiten versterken zonder zichtbaar te zijn vanuit open landschap.</p>
<p>B2. 'Everwijnserf'</p> <p>Agrarische enclave lanen, bospercelen en landbouwgronden.</p> 	<p>Oude grenzen agrarische ontginning opzoeken en uitlichten.</p>	<p>Percelering herstellen, duidelijker grenzen, mogelijk in hakhout. Agrarisch gebruik behouden.</p>
<p>B3. 'Hoenderloo'</p> <p>Landgoederen-structuur uit diverse delen en perioden. Jachthuis Sint Hubertus als 'Gesamtkunstwerk'.</p> 	<p>Traditie van het echtpaar Kröller-Müller doorzetten in de instandhouding van het landschapsbeeld. Jachthuis Sint Hubertus met park-aanleg en dienstgebouw beschermen.</p>	<p>Accentueren van de verkavelingen. Herstel en verjonging van lanen. Landgoed ontwikkeling, bosbeheer, oude huisplaatsen en kwekerijen zichtbaar houden. Restauratie buitenplaats Sint Hubertus. Visie echtpaar beleefbaar maken.</p>

Karakteristiek	Visie	Aanbevelingen
<p>B4. 'De Bunt' Heideontginningsbos met Centrumplein. Verwevingsgebied EHS.</p> 	<p>Functionaliteit als centrumgebied en herkenbaarheid als Heideontginningsbos versterken. Centrumplein vormgeven als 'Open plek in het bos'.</p>	<p>Centrumplein beter laten aansluiten op heideontginningsbos. Nieuwbouw moet karakteristiek deelgebied versterken. Zicht van het Centrumplein naar het omliggende open landschap versterken (binnen naar buiten).</p>
<p>B5. 'Kemperberg' Heideontginningsbos met bosbouwcultuur uit verschillende tijdslagen.</p> 	<p>Voorbeelden van bostypen en de historie van de bosbouwcultuur behouden.</p>	<p>Contrast tussen heideontginningsbos en aangrenzende gebieden versterken. Door specifiek beheer, bosbouw door de jaren heen, structuur van lanen, wegen, paden en grensmarkeringen, zichtbaar en beleefbaar maken.</p>
<p>B6. 'Otterlose Bos en 't Rieselo' Oude markebossen rond enclave Otterlo.</p> 	<p>Historie van gebruiksbossen (boerengeriefhout) in relatie tot de agrarische enclave zichtbaar maken.</p>	<p>Onderzoek doen naar historisch bosgebruik in relatie tot de enclave. Contrast tussen markebos en open landschap versterken.</p>
<p>B7. 'Eikehoutbergen' en 'Deelense Start' Oud boslandschap met oude bosbodem. Sterke invloed WOII.</p> 	<p>Historisch-ecologisch zeer waardevol bos beschermen. Selectief behoud van zichtbare overblijfselen van de Tweede Wereldoorlog en deze beleefbaar maken.</p>	<p>Bij beheer rekening houden met historisch-ecologische waarden en oud gebruik. Verhaal van de Tweede Wereldoorlog benutten voor erfgoed-educatie en erfgoedbeleving.</p>

HOOFDSTUK 7 Slot

Het Park is voor de reguliere exploitatie niet afhankelijk van overheidssteun, maar zal voor de uitvoering van projecten wel externe financieringsbronnen moeten aanboren. De uitvoering van deze projecten is afhankelijk van project-subsidies, sponsoring of bijdragen uit fondsen.

Voor veel uitvoeringsprojecten zijn vergunningen en ontheffingen nodig. Daarbij spelen de Boswet, de Natuurbeschermingswet en Flora- en Faunawet een grote rol, maar heeft het Park voor de vele monumenten ook te maken met de Monumentenwet. Zodra archeologische waarden in het geding dreigen te komen is de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg van groot belang. Dit resulteert in een complexe situatie, waarbij het Park ook met andere dan de meer traditionele, aan natuurbeheer verbonden, vergunningen en ontheffingen te maken krijgt. Dit vereist ontwikkeling van kennis op dit gebied. Bij de verdere uitwerking van de Cultuurhistorische Visie is het noodzakelijk om nader onderzoek te doen, vooral naar de niet direct zichtbare cultuurhistorische elementen, die in de eerdere inventarisatie sterk onderbelicht zijn. Net zo belangrijk is het om de al aanwezige kennis te documenteren en toegankelijk te maken. Het is daarom wenselijk om te starten met de implementatie van een cultuurhistorische database. Zo'n database kan zowel intern, in combinatie met een GIS-data natuurpeiler, als extern voor bezoekersinformatie en GPS-wandelingen een belangrijke rol spelen.

Verscheidene mensen doen in hun vrije tijd onderzoek naar de cultuurhistorie. Op basis van die onderzoeken beschikken zij over voor het Park waardevolle informatie. Het Park denkt na over

mogelijkheden van samenwerking en kennisuitwisseling met deze mensen, teneinde deze kennis voor beleid, beheer en bezoekers van het Park operationeel te maken.

Voor de operationalisering van de Cultuurhistorische Visie komt er een uitvoeringsagenda voor cultuurhistorie. Deze wordt in nauwe afstemming met de andere pijlers van het Park-beleid opgesteld. Bij de implementatie en uitvoering van de Cultuurhistorische Visie kunnen de Project- en Adviesgroep geconsulteerd worden.

Planvoorstel omgeving Jachthuis Sint Hubertus

Het Park maakt deel uit van een groter geheel: het Nationaal Landschap De Veluwe. Veel van de algemene cultuurhistorische waarden binnen het Park zijn ook elders op de Veluwe aanwezig. Bij de uitvoering van de Visie, de concretisering van projecten, zal het Park steeds over zijn grenzen heen moeten kijken en zijn positie in dit grotere geheel moeten bepalen, ook op het gebied van de cultuurhistorie.

Uitvoering van projecten, zeker als deze ruimtelijk ingrijpend zijn, kan niet zonder zorgvuldige communicatie met bezoekers en omgeving. Door goede en tijdige informatie over het hoe, wat, wanneer en waarom, wil het Park eventuele overlast voorkomen.

Aan het tot stand komen van deze Cultuurhistorische Visie hebben velen zowel van binnen als buiten de organisaties een bijdrage geleverd. De Directie van Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe dankt iedereen hartelijk voor de geleverde inspanningen, in het bijzonder de hoofdauteurs prof. dr. J. Sevink en prof. dr. ir. T. Spek. Deze Visie is mede mogelijk gemaakt door subsidie van het Stimuleringsfonds voor Architectuur op grond van de Regeling Projectsubsidies Belvédère.

Pompgebouw met windmolen

Foto's van klein naar groot en van links naar rechts: het Jachthuis Sint Hubertus, boerderij Everwijnsers, logegebouw entree Hoenderloo, Bezoekerscentrum/Parkwinkel

Bijlage

Architectuurvisie Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Onderdeel van de Cultuurhistorische Visie

stichting het nationale park
de hoge veluwe

Inhoudsopgave bijlage

H1	Aanleiding - bouwplannen en Cultuurhistorische Visie	64
H2	Doelstelling	65
H3	Traditie en erfenis - een traditie van kwaliteit	66
H4	Procesafspraken - condities scheppen voor bijzondere architectuur	69
H5	Inhoudelijk kader - visie van het Park op architectuur	70

1 Aanleiding - bouwplannen en Cultuurhistorische Visie

Het Nationale Park De Hoge Veluwe staat voor een omvangrijke vernieuwingsoperatie. In het onlangs uitgebrachte Totaalplan 2010-2020 – Investeren in ruimtelijke ontwikkeling en kwaliteit geeft het Park haar visie op de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen voor de komende tien tot twintig jaar. Het Park heeft grote ambities, niet alleen waar het gaat om het blijvend instandhouden en verbeteren van het landschapspark en haar natuurwaarden, maar ook voor wat betreft de recreatieve beleving en de kwaliteit van de voorzieningen. Zo zal onder meer in het Centrumgebied fors worden geïnvesteerd in vernieuwing van de gebouwen. Het Park heeft het concrete voornemen om een nieuw Bezoekerscentrum met Parkwinkel en een ontvangstruimte voor grote groepen, inclusief toiletvoorzieningen, te realiseren, alsook vervangende nieuwbouw voor restaurant De Koperen Kop. De lay-out van het vernieuwde Centrumgebied is op hoofdlijnen helder, maar welk type gebouwen en welke architectonische uitstraling dienen hier te worden onderscheiden? Ook de portiersloges van het Park worden vervangen door nieuwbouw en de logistiek ter plaatse moet worden verbeterd.

Deze voornemens vormen een van de twee aanleidingen voor het formuleren van deze Architectuurvisie. De tweede is de Cultuurhistorische Visie die het Park heeft opgesteld, waarvan ook het beleid ten aanzien van bouwwerken – zowel bestaande als nieuwe – onderdeel uitmaakt. De Architectuurvisie is een onderdeel van de Cultuurhistorische Visie.

In deze Architectuurvisie is niet gekozen voor een gedetailleerde blauwdruk van een ideaalbeeld, noch voor een opsomming van beperkende bepalingen. De boeiende gebouwen die in het verleden in het Park zijn gebouwd komen juist voort uit het verwelkomen van ontwerprijheid en creativiteit. Daarom wil deze Architectuurvisie vooral een richtinggevend inspiratiekader zijn, ter stimulering van een op kwaliteit gerichte ontwerphouding. Binnen het Park is tot nu toe zeker aandacht besteed aan de architectonische kwaliteit. Dit kwam voort uit een bepaalde traditie, waarvan we nu de erfenis dienen te beheren (zie paragraaf 3). Gestreefd wordt naar een expliciet geformuleerde visie, die voor intern gebruik toetsbaar is en overdraagbaar naar de buitenwereld. Ze kan zo handleiding zijn bij de bovengenoemde vernieuwingsoperatie en bijbehorende bouwopgave.

Afstemming met uitbreidingsplannen Museum

In het formuleren van de Architectuurvisie voor het Park mag ook de relatie met het Kröller-Müller Museum niet ontbreken. Het Kröller-Müller Museum denkt momenteel na over een mogelijke uitbreiding. Hoewel het onontkoombaar is dat het Museum en het Park in deze hun eigen beleid en tempo hanteren, is goede samenwerking tussen beide een absolute voorwaarde. Zo heeft het Park het Museum betrokken bij de totstandkoming van het Totaalplan 2010-2020. Vanuit een gedeeld erfgoed kunnen beide organisaties – ieder op een eigen manier – invulling geven aan een gedeelde visie op kwaliteit.

Doorsnede van het ontwerp voor het Grote Museum op de overgang van Franse Berg (links) en Pampelse Zand (rechts)

2 Doelstelling

Deze Architectuurvisie betreft in principe een visie op alle bouwkundige voorzieningen (inclusief buitenmeubilair et cetera) in het Park, met name de gebouwen waarbij de nadruk ligt op de verbouwen en nieuwbouwopgaven. Ook is het behoud van de historisch waardevolle architectuur een doel. Voor deze gebouwen, veelal beschermde monumenten, wordt een restauratieve aanpak voorgestaan met respect voor de vastgestelde monumentale waarde. Overigens zonder de continuïteit in gebruik en ontwikkeling ervan uit het oog te verliezen. Dit geldt bijvoorbeeld voor het Jachthuis en het Dienstgebouw.

De geschiedenis van het Park is afleesbaar uit de gebouwen die in diverse perioden zijn gerealiseerd. Dit is een specifieke kwaliteit van het Park. Het handhaven van die kwaliteit vormt een belangrijke doelstelling die is verankerd in de Cultuurhistorische Visie en daarin nader wordt uitgewerkt.

Met de Architectuurvisie wil het Park vier zaken bewerkstelligen:

- 1) Inhoudelijke **samenwerking** tussen Park en Museum in het ruimtelijk beleid en architectuurbeleid, vanuit een gedeeld kwaliteitsbesef en in de traditie van de oprichters;
- 2) Architectonische **afstemming** tussen Park en Museum vanuit een gedeelde visie: niet streven naar hetzelfde, maar wel naar een vergelijkbaar hoog kwaliteitsniveau;
- 3) Architectonische **samenhang** binnen het Park tussen de (nieuwe) parkgebouwen onderling en hun omgeving. Het gaat om het bevorderen van eigentijdse architectuur, die zich op uitgesproken wijze verhoudt tot de karakteristiek van het Park als geheel of het betreffende deelgebied. Deze gebiedsgerichte benadering sluit aan bij de Cultuurhistorische Visie.

- 4) Hoge **architectonische kwaliteit**. De architectuur van het gebouw dient bovengemiddeld goed te zijn en in sommige gevallen excellent. Niets in het Park is matig. Alles krijgt ontwerpaandacht: gebouw en omgeving. Het is de uitdrukkelijke ambitie van het Park om ook voor de nieuwe gebouwen architectuurtoeristen te trekken.

Dit alles past in de context van het algemeen stichtingsdoel van Het Nationale Park De Hoge Veluwe en het Totaalplan 2010-2020, waarin met name de ideaaltypische beleving van de karakteristieke Veluwe landschappen uit de tijd van de oprichters centraal staat (de 'idylle').

De wijze waarop het bovenstaande procesmatig en inhoudelijk precies invulling dient te krijgen wordt uiteengezet in de hoofdstukken 4 respectievelijk 5.

3 Traditie en erfenis - een traditie van kwaliteit

Het Park kent een rijke architectonische traditie die start bij de oprichters, het echtpaar Kröller-Müller, van wat we tegenwoordig kennen als Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Hans van Dijk verwijst in zijn bijdrage 'Architecten en opdrachtgevers' in het jubileumboek *Natuur en kunst - De Hoge Veluwe* uit 2005 naar de bijzondere interesse van met name Helene Kröller-Müller voor architectuur en kunst, daarin aangespoord door professor Bremmer die optrad als haar persoonlijk adviseur in deze. Het resultaat van deze samenwerking was een keur aan gerenommeerde architecten die tot in de jaren dertig van de vorige eeuw op het Park werkzaam was. Onder meer Berlage, Van de Velde en Kropholler ontwierpen in opdracht van het echtpaar Kröller-Müller gebouwen en bouwwerken in het Park van hoge architectonische kwaliteit. Ook later zijn gerenommeerde architecten op het Park werkzaam geweest, zoals Wim Quist, architectenbureau Quist Wintermans en MVRDV.

Erfenis erflaters

Welke aanknopingspunten voor een visie op architectuur zijn te vinden bij de erflaters en met name bij Helene Kröller-Müller als drijvende kracht achter de culturele ambities?

Helene had een onmiskenbare interesse voor architectuur. Het ontbrak haar echter, voor zover nu bekend, aan een heldere, consistente visie op architectuur. Opvallend is dat ze meermaals bereid was te werken met vernieuwende architecten als Peter Behrens en Ludwig Mies van der Rohe. Uiteindelijk koos ze, op aandringen van professor Bremmer, voor de meer gevestigde Berlage en later Van de Velde, die zich als architect in Nederland al hadden bewezen. Haar handelen werd vooral ingegeven door een mix van sociale, persoonlijke en financiële motieven en de mening van haar adviseurs. Exemplarisch daarvoor zijn de vele wijzigingen die zij liet aanbrengen in de architectuur van Jachthuis Sint Hubertus, die

afbreuk doen aan de kracht van het ontwerp van Berlage.

Dat neemt niet weg dat het handelen van het echtpaar, zoals blijkt uit nagelaten brieven en documenten, voortkwam uit een sterke drive. Die ambitie kan wellicht het beste worden omschreven als een zelfgekozen opdracht tot een 'voornaam maecenaat', dat uitsteeg boven het private genoeg van het kunst verzamelen en de jacht, maar ook gericht was op het intensiveren van de kunst- en natuurbeleving in breder maatschappelijk verband. Het is die drive die de nalatenschap en het Park, als tastbare erfenis, zo uniek maakt. Helene en Anton kozen bewust voor opsplitsing van het Park in een noordelijk cultuurpark en een zuidelijk natuurpark. In het cultuurpark (circa 1500 ha. met wegen, wandel- en rijwielpaden, waarvan vele door loofhout overschaduwden) was ruimte voor kunst en architectuur. In het natuurpark (de Wildbaan, afgesloten voor het publiek van 19 september tot midden oktober) was ruimte voor de jacht. Deze tweedeling is nog steeds van belang en kan ook in de toekomst worden gehanteerd als leidraad voor beslissingen op het gebied van kunst en architectuur. Op basis hiervan - en de in het Totaalplan beschreven ervaring van de idylle - wordt voorgesteld (nieuwe) kunst en bouwwerken alleen in het besloten cultuurdeel van het Park toe te laten en de vrije wildbaan blijvend te vrijwaren van culturele invloeden, om zo de illusie van het haast perfecte, ongerepte en oneindige landschap niet te verstoren.

Contrast open - besloten

Opvallend is verder dat het echtpaar open terreinen (landbouwgronden en voormalige huisplaatsen) niet bebost hebben. Helene was duidelijk gefascineerd door het contrast tussen de open en meer besloten landschappen. Het blijkt ook uit de situering van belangrijke bouwwerken in het noordelijk cultuurpark.

Het Jachthuis Sint Hubertus (boven) en de graven van het echtpaar (onder) zijn beide gesitueerd op een overgang van open en besloten landschappen en accentueren zo de beleving van het contrast.

Helene zelf was nauw betrokken bij de plaatsing van de belangrijkste gebouwen zoals het Jachthuis en het Grote Museum. Het Grote Museum en ook later de graven van het echtpaar werden precies op de grens tussen het cultuur- en natuurpark gesitueerd: op de overgang van het open landschap van de Wildbaan naar de besloten landschappen rond De Pampel en De Franse Berg. Helene koos bewust voor plaatsing op de rand van het besloten landschap, dat voor beschutting en rugdekking zorgde, en vanwaar men uitzicht had over het open landschap. Ze speelde met dit contrast en probeerde het nog dramatischer (beter beleefbaar) te maken. Dit wordt onder meer geïllustreerd met de locatiekeuze van het Grote Museum en van het Jachthuis Sint Hubertus – dat op aandringen van Helene zelf gaandeweg nog aangepast is. Dit gebeurde met het oog op de gewenste rugdekking van het gebouw (tegen de bosrand) en op het gewenste uitzicht over het landschap. Ook bij de plaatsing van een kunstwerk als het monument van Generaal De Wet, midden in het open stuifzandlandschap van het Otterlose Zand, werd de contrastwerking tussen natuur en cultuur en tussen open en besloten opgezocht.

Enceneren: totaalontwerp van gebouw & omgeving

Naast het spelen met contrastwerking is het enceneren van belang. Voor de bezoeker die zich door het Park verplaatst, ontvouwt zich een opeenvolging van indrukken. Dit enceneren van de beleving, waaronder de beleving van het contrast tussen open en besloten, speelde een belangrijke rol bij de inrichting van het Park. Het blijkt uit de wandeling die Helene graag aflegde van het Jachthuis Sint Hubertus naar het beoogde Museum, via Kronkelweg en het Fazantenpark, langs bijzondere plekken en kunstwerken. Ook het ontwerp van de graven en de benadering is door architect Van de Velde geënceneerd. De ontwerpaandacht bleef in de tijd van Helene dus niet beperkt tot het object zelf: elk ontwerp betrof een totaalplan van gebouw en omgeving. Zo ontwierp Berlage het geheel van het Jachthuis,

de tuinen en het parkgebied met de wandeling rond de vijvers. Hetzelfde geldt voor het Dienstgebouw en de omgeving. En ook het Grote Museum met de buitenruimte en de benadering vanaf het noorden via de monumentale doorbraak in De Franse Berg, is als geheel ontworpen. Dit is een waardevolle traditie, wezenlijk voor de kwaliteit van Het Nationale Park De Hoge Veluwe, en zeer de moeite waard om voort te zetten.

De traditie leeft voort...

De hiervoor beschreven erfenis laat zich samenvatten in de volgende steekwoorden:

- gebouwen van gerenommeerde architecten;
- onderscheid cultuur- en natuurpark;
- het contrast tussen open en besloten landschappen;
- encenering van de bouwwerken in hun omgeving;
- het maken van een totaalplan voor het gebouw en zijn omgeving.

Deze erfenis is voort gekomen uit de wijze waarop in het verleden met architectonische ambities is omgegaan. Er is een traditie ontstaan die het waard is om bij aan te sluiten. Na het verscheiden van de erflaters is deze traditie levend gehouden en is ruimte gegeven voor verdere ontwikkeling. Het Park wil ook nu kansen bieden aan talentvolle, maar nog niet gerenommeerde architecten. Het nu succesvolle bureau MVRDV was nog in oprichting toen het de opdracht kreeg voor de entreegebouwen. Hun prijsvraaginzending werd gekozen door een zeer deskundige jury van drie voormalig rijksbouwmeesters. Behalve met het bieden van kansen aan jong talent is de traditie ook verrijkt met het streven naar duurzaamheid. Er kan in de architectuur voor worden gekozen uitdrukking te geven aan dit duurzaamheidstreven; dit hoeft echter niet te worden getoond in de architectonische expressie.

4 Procesafspraken - condities scheppen voor bijzondere architectuur

Goed opdrachtgeverschap combineert deskundigheid, kwaliteitsbesef, creativiteit en bezieling. Dit vraagt wel om een sturingskader, om vanuit een bepaalde 'lange lijn' gericht te kunnen werken aan architectonische kwaliteit. In de volgende paragraaf (paragraaf 5) wordt dit inhoudelijk kader uiteengezet. In deze paragraaf worden de voorwaarden benoemd waaronder deze architectonische kwaliteit kan ontstaan.

In de traditie van het echtpaar Kröller-Müller, het Kröller-Müller Museum en Het Nationale Park De Hoge Veluwe worden hoge eisen gesteld aan de architectuur van de bouwwerken in het Park. Dit vereist betrokkenheid van bekwame vakmensen en deskundige architecten. Daarom worden enkel gerenommeerde architecten met bewezen kwaliteiten aangetrokken of talentvolle architecten door middel van een prijsvraag door een zeer deskundige jury geselecteerd en daarna begeleid. Voorgesteld wordt in het Park met meerdere architecten te werken, niet met één 'huisarchitect'.

De wijze van architectenselectie kan verschillen. Denkbaar zijn directe opdrachtverlening, selectie via een meervoudige opdracht of door middel van een (open) prijsvraag. De Parkdirectie is verantwoordelijk voor de selectie, maar laat zich daarbij altijd adviseren door een (bezoldigd) kwaliteitsteam van experts. Dit kwaliteitsteam is multidisciplinair van karakter en bevat naast enkele architecten ook een landschapsarchitect en een cultuur- of architectuurhistoricus. De samenstelling van het team zou, met een frequentie van enkele jaren, volgens een rooster van toe- en aftreden kunnen wisselen.

Het kwaliteitsteam let op de onderstaande punten (in willekeurige volgorde):

- **Integrale en multidisciplinaire aanpak.** Inbreng van alle relevante kennisgebieden moet bij de ontwerptaken worden gewaarborgd: architectuur, landschapsarchitectuur, kunstgeschiedenis en monumentenzorg;
- **Relatie met cultuurhistorie.** Het bouwwerk moet de karakteristiek en de identiteit van het Park en haar deelgebieden versterken;
- **Zorgvuldige omgang met het erfgoed.** De historische diversiteit van belangrijke oude gebouwen uit de verschillende periodes moet worden beschermd als deze onder druk staat van ruimtelijke/functionele veranderingen;
- **Duurzaamheid.** Voorwaarde is dat gebouwen duurzaam zijn, zowel in constructie als dagelijks gebruik. Van een nieuw gebouw mag verwacht worden dat het een bijdrage levert aan de duurzaamheidsambities van het Park, bijvoorbeeld op het gebied van energie-gebruik. Duurzaamheid is een integraal bestanddeel van het kwaliteitsstreven maar hoeft niet op demonstratieve wijze in de architectuur te worden getoond. Daarnaast is het van belang in te spelen op nieuwe ontwikkelingen en gebruik van moderne, veelbelovende technieken;
- **Functionaliteit.** Geen nieuwbouw, restauratie of herbouw zonder rendabele bestemming en zicht op een gezonde exploitatie. Aandacht voor onderhouds- en exploitatiekosten (maakt onderdeel uit van het architectonisch programma van eisen).

Het kwaliteitsteam adviseert de Park-directie op minimaal drie momenten van het bouwproces: 1) formulering van de opgave en het programma van eisen, 2) wijze van architectenselectie en 3) toetsing van het ontwerp aan de Architectuurvisie.

5 Inhoudelijk kader – visie van het Park op architectuur

Het Park staat een gebiedsgerichte benadering voor. Aan de basis daarvan staat een parkzonering zoals beschreven in het Totaalplan. De parkzonering komt er grof gezegd op neer dat de rustige gebieden in het Park rustig blijven en zo mogelijk rustiger worden. De meeste menselijke activiteiten – ook in de zin van bebouwing – worden geconcentreerd in de drukkere gebieden, bestaand uit het Centrumgebied, het Museum met de beeldentuin, op de voet gevolgd door het Jachthuis en directe omgeving en de entrees. Door de parkzonering te combineren met de landschappelijke ondergrond en in het Park zichtbare tijdslagen kunnen deelgebieden op historisch-landschappelijke grondslag worden onderscheiden. Deze deelgebiedbenadering is nader uitgewerkt in de Cultuurhistorische Visie.

Voor de historische bebouwing in het Park wordt continuering van het gebruik met respect voor de historische waarden of restauratie voorgestaan, zoals bijvoorbeeld bij het Jachthuis. Voor enkele gebouwen is vernieuwing nodig, zoals de logegebouwen bij de entrees, die vanuit beheerogpunt en ARBO-technisch gezien aan vervanging toe zijn. Dit vereist grote zorg gezien de architectonische waarde van de gebouwen en de prominente rol van de logegebouwen als visitekaartjes van het Park. Bijzondere aandacht verdient ook de vernieuwing van het Centrumgebied met plannen voor een aantal nieuwe gebouwen (Park-winkel, ontvangstruimte voor grote groepen en nieuwbouw restaurant De Koperen Kop).

Afstemming tussen Park en Museum: verschillende beeldtalen; zelfde kwaliteitsniveau

Tegelijkertijd speelt de mogelijke uitbreiding van het Kröller-Müller Museum, wat niet alleen noopt tot een goede inpassing in het Park, maar tevens tot een architectonische afstemming tussen de nieuwbouw van het Museum enerzijds en het Park anderzijds. Het Park is op basis van deze Architectuurvisie van mening dat Park en Museum twee verschillende beeldtalen kennen: ze vertel-

len beide een eigen verhaal. Inhoudelijk wordt niet hetzelfde maar wel een vergelijkbaar, hoog kwaliteitsniveau nagestreefd.

Het Nationale Park De Hoge Veluwe vraagt om een uitdrukkelijke positionering van het gebouw of de kunstwerken binnen hun natuurlijke omgeving: een gebouw of kunstwerk in het Park moet een weloverwogen en expliciete relatie aangaan met de natuurlijke omgeving. De relatie van de bouwwerken met de natuurlijke omgeving geldt te allen tijde als bijzonder aandachtspunt voor bouwen in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De hiervoor genoemde principes van inscenering en contrast vormen daarbij het uitgangspunt.

Het Museum-complex ligt ingebed tussen de oude landbouwenclave De Pampel en het sikkelduin van de Franse Berg, op enige afstand van de Houtkampweg. Zonder op de stoel van het Museum te gaan zitten is het goed de Museum-architectuur globaal te typeren, om deze te kunnen karakteriseren ten opzichte van de architectuur in het Park. Voor wat betreft het Museum mag de relatie tot de natuurlijke omgeving een wat afstandelijke zijn, hetgeen gelet op de noodzakelijke veiligheidsbarrières ook te verwachten is. Echter deze relatie is niet minder weloverwogen en uitgesproken, integendeel. De positionering van ruimten en volumes in het natuurlijke landschap is een van de belangrijkste esthetische opgaven voor een kunstmuseum in een nationaal park. Nieuwe uitbreidingen mogen zich zelfstandig manifesteren binnen het landschap, als uitdrukkingen van een tijdsgebonden Architectuurvisie. Maar ze zullen tevens een weloverwogen relatie moeten hebben met de reeds bestaande gebouwen van Van de Velde en Quist, en de omringende natuur.

Hetzelfde geldt voor de tuinaanleg rondom de museumgebouwen, die nu het karakter heeft van gestileerd, haast artificieel, groen. Voor de nabijgelegen Park-gebouwen in het centrum is dit heel anders: deze staan juist spelser ten opzichte van elkaar gegroepeerd, haast achteloos verspreid rond een open plek in het bos, als onderdeel van het grotere landschap.

Het Capitol Reef National Park Visitor Center (boven) en Grand Teton National Park Visitor Center (onder) als Amerikaanse voorbeelden van uitgesproken doch respectvolle architectuur, gebaseerd op het landschap.

Park-gebouwen: een groep 'families'

De bouwwerken ten behoeve van het Park gaan, anders dan de museumgebouwen, een veel directere relatie met de natuurlijke omgeving aan. De overgangen zijn geleidelijker, vloeiender en minder abstract; binnen en buiten kunnen fysiek in elkaar overlopen. De Park-gebouwen zijn minder nadrukkelijk aanwezig dan die van het Museum. Ze contrasteren minder met hun omgeving en zoeken daar meer harmonie mee. Dat neemt niet weg dat ook de Park-gebouwen zich mogen tonen. Overstekken, inhammen, doorgangen, natuurlijke materialen, doorzichten en een losse plaatsing van de gebouwen in het landschap tussen de beplanting drukken die samenhang en toegankelijkheid uit.

Centraal in de architectuur van het Nationale Park De Hoge Veluwe staat het streven naar 'eerlijke', onopgesmukte architectuur: elk gebouw straalt uit wat het is. De Park-architectuur is gericht op de natuurbeleving en de functie als publieksvoorziening. De gebouwen en de functie die ze huisvesten zijn meer gericht op publiek dat voor de natuur komt dan op de Museumbezoekers. Hun functionele en ruimtelijke organisatie is vooral gericht op het intensiveren van de beleving van de natuur. In hun uiterlijke verschijning moet dat afleesbaar zijn. Dit kan bijvoorbeeld door te bouwen met (eigen) hout. De gebouwen sluiten aan bij het landschap. Dit betekent niet dat ze dankzij een camouflagebehandeling in het landschap opgaan, maar dat ze in hun verschijning iets aangeven van hun presenterende rol ten aanzien van het Park. De gebouwen moeten niet onzichtbaar worden, ze moeten de natuur zichtbaar maken door een oriëntatie op het landschap. Ten opzichte van de omringende natuur hebben de gebouwen het respect en de distantie van een sympathiserende presentator. Voor de ontwerpers kan de relatie tussen mens en natuur zijn weerslag krijgen in de overgang tussen het Centrumgebied met de voorzieningen - waar de meeste bezoekers arriveren - en de omringende parknatuur, waar het hen om te doen is. Hier past een houding bij die enerzijds 'uitgesproken' is en anderzijds 'respectvol', naar de omgeving toe. De

Park-gebouwen blijven qua hoogte ruim onder de boomgrens. Gestapelde bouw is in het Centrumgebied en bij het Museum mogelijk.

Voor de Park-gebouwen wordt gestreefd naar eenheid in verscheidenheid. Preciezer gezegd: zowel de bestaande als de toe te voegen gebouwen vormen enkele verschillende 'families' die aan hun verwante trekken te herkennen zijn. Binnen de families is de samenhang afleesbaar; dankzij hun (beperkte) aantal is sprake van verscheidenheid. Er zijn vijf Park-families te onderscheiden:

1. de historische bebouwing en bouwwerken van vóór de tijd van de erflaters, onder andere agrarische gebouwen;
2. de bebouwing en bouwwerken uit de tijd van de erflaters, inclusief het Jachthuis en omgeving en de historische entrees;
3. het complex van het Kröller-Müller Museum met parkaanleg en bijgebouwen;
4. de entreegebouwen van het Park, als visitekaartjes van het Park (en Museum) en contactpunten met de buitenwereld;
5. a) de Park-gebouwen ten behoeve van de publieksfuncties in het Centrumgebied en b) de overige Park-gebouwen (bijvoorbeeld het sanitairgebouw op de camping en de wildobservatieplekken) – deze zijn wat ingetogener dan de gebouwen in het centrum.

Als vliegveld Deelen aan het Park wordt toegevoegd dient zich met de gebouwen uit de Tweede Wereldoorlog een zesde groep aan.

Binnen elke familie mag ieder gebouw uitdrukking geven aan de tijd waarin het is gerealiseerd. Voor de nieuwe gebouwen vormt het bestaande echter wel het vertrekpunt. Binnen elke familie is restauratie en nieuwbouw mogelijk. Nieuwbouw is eigentijds en weloverwogen, nooit neutraal of gecamoufleerd, maar sluit aan op of versterkt de identiteit van het Park als geheel en het betreffende deelgebied.

De 'families' van bouwwerken (gebouwen, meubilair, wildobservatieposten en dergelijke) hebben iets gemeenschappelijks, maar tegelijkertijd geldt

dat ze de karakteristieken van het betreffende deelgebieden dienen te versterken. De bewegwijzering daarentegen moet in verband met de rust in het beeld en de functionele afleesbaarheid aan één standaard voldoen. En bij zowel het buitenmeubilair als de bewegwijzering moet de hoofd-

indeling tussen open en besloten strikt worden gerespecteerd. Dus niet alleen geen bouwwerken, maar ook zeer terughoudend zijn met bankjes en bebording en dergelijke in het open landschap, aangezien dit de illusie van het ongerepte natuurlandschap verstoort.

Samenvatting inhoudelijk kader - esthetische ontwerprichtlijnen

In de traditie van de oprichters:

- Hoge kwaliteitseisen stellen aan de architectuur: gerenommeerde architecten of zorgvuldig geselecteerd (door deskundige jury) en begeleid jong talent. Werken met een kwaliteitsteam;
- Goed opdrachtgeverschap: continuïteit in ambitieniveau, inclusief een zorgvuldige omgang met ontwerpprestaties uit het verleden;
- Inzetten op de versterking van het verschil tussen het cultuur- en het natuurpark, contrastwerking tussen open en besloten landschap, inscenering van architectuur in het landschap, totaalplannen met aandacht voor landschapsarchitectonische aandacht voor de relatie tussen gebouw en omgeving.

Architectonische samenhang:

- Verschillend voor Museum en Park: afzonderlijke beeldtalen, echter eenzelfde ambitie- en kwaliteitsniveau;
- Onderscheiden architectonische 'families';
- Gebiedsgerichte benadering: binnen het Park in principe inzetten op verschillen per deelgebied in gebouwen en bouwwerken;
- Binnen elke familie is restauratie en nieuwbouw mogelijk;
- Nieuwbouw is altijd onopgesmukt en eigentijds (zonder oppervlakkig historiserend te zijn) en sluit aan op of versterkt de identiteit van het Park als geheel of het betreffende deelgebied;
- Eenheid in de bewegwijzering, bebording en dergelijke voor het hele Park.

Karakteristieken nieuwbouw:

- Samenspel met natuurlijke omgeving: los in het landschap/bos verspreid, landschap is leidend, verblijfsruimte om het gebouw heen (beschutting/gebruik). Gebouwen blijven (ruim) onder de boomtoppen;
- Spelen met contrast tussen open en besloten, benutten rugdekking bosranden voor bebouwing;
- Vormgeven overgang tussen 'cultuur' en 'natuur' (in vormtaal en materiaalgebruik);
- Architectonisch motto: 'uitgesproken en respectvol'.

Voorbeelden van nieuwbouw in samenspel met de natuurlijke omgeving: 'uitgesproken en respectvol' (van links naar rechts: Henry A. Wallace Visitor and Education Center, Kliment Halsband architects, New York / Mercer Slough Environmental Education Center, Jones & Jones architects, Seattle / privé woonhuis, Onix architecten, Groningen)

Colofon

De Cultuurhistorische Visie is opgesteld door Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Projectgroep

Cultuurhistorische Visie

H. Beukhof (adjunct directeur) voorzitter
ing. B. Boers (senior beleidsmedewerker)
P.H. Eleveld (plaatsvervangend hoofd bezoekersmanagement)
Mevrouw. ing. A. Kylstra (senior beleidsmedewerker)
ing. J.R.K. Leidekker (hoofd bedrijfsvoering)
prof. dr. L.P. Louwe Kooijmans (Raad van Advies NPDHV)
prof. dr. ir. T. Spek (Raad van Toezicht NPDHV)
ir. H. van Tilborg (H+N+S Landschapsarchitecten)
C.J.R. van de Vegte (medewerker bedrijfsvoering)

Projectgroep Architectuurvisie

S.E. baron van Voorst tot Voorst (directeur) voorzitter
H. van Dijk (architectuurcriticus)
M. Fritz, architect BNA (architectenbureau Fritz)
Mevrouw. ing. A.H. Kylstra (senior beleidsmedewerker)
M. Lagendijk (Oranjewoud)
ir. H. van Tilborg (H+N+S Landschapsarchitecten)
ir. F.J.E. Wintermans (Quist Wintermans Architecten)

Projectgroep

Digitale Cultuurhistorische Atlas

prof. dr. ir. T. Spek (Rijksuniversiteit Groningen) voorzitter
ing. O. Borsen (student Rijksuniversiteit Groningen)
Mevrouw. ing. A. Kylstra (senior beleidsmedewerker)
Mevrouw. ing. J. Smalbraak (student Rijksuniversiteit Groningen)
ing. D. Worst (student Rijksuniversiteit Groningen)

Adviesgroep Cultuurhistorische Visie

H. Beukhof (adjunct directeur) voorzitter
prof. dr. G.J. Borger (Adviescommissie Natuurbeheer NPDHV)
drs. G. Breman (Vereniging van Vrienden van De Hoge Veluwe)
Mevrouw. drs. T. van Kooten (Kröller-Müller Museum)
prof. dr. M.J.J.A.A. Korthals (Raad van Advies NPDHV)
Mevrouw. prof. dr. M.C. Kuipers
(Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/TU Delft)
Mevrouw. ing. A. Kylstra (senior beleidsmedewerker)
prof. dr. J. Sevink (oud-lid Raad van Toezicht NPDHV)
dr. P.H.M. Thissen (Provincie Gelderland)
ir. F.J.E. Wintermans (Quist Wintermans Architecten)

Behandeld in de Adviescommissie Natuurbeheer, de Raad van Advies en de Raad van Toezicht van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Op 10 december 2010 vastgesteld door directie en Raad van Toezicht van Het Nationale Park De Hoge Veluwe.

Foto's en Illustraties

Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe.
Mevrouw ing. J. Smalbraak en H+N+S Landschapsarchitecten.

Kaartmateriaal

Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe en H+N+S Landschapsarchitecten.

Het in deze visie opgenomen kaartmateriaal is voor een deel gebaseerd op GIS-data. Vervolgonderzoek kan leiden tot voortschrijdend inzicht.

Lay out

Mevrouw I. van Slooten | [Crevi dtp- ontwerpstudio](#)

Hoenderloo december 2010

stichting het nationale park
de hoge veluwe

Mede mogelijk
gemaakt door:

STICHTING HET NATIONALE PARK
De Hoge Veluwe

Cultuurhistorische Visie
Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Aanbevelingen voor beleid | Vastgesteld op 10 december 2010